

Általános kérdések

32/2015

Adatkészletemmel észjárása módosítását vállalom. A statisztika interaktív megjelenítésének tizedik évfordulója

Hans Rosling: Let my dataset change your mindset
URL: https://www.ted.com/talks/hans_rosling_at_state

A statisztikai számok, adatsorok interaktív megjelenítése napjainkban megszokottá vált. Az eljárások kisebb-nagyobb képernyőkön teszik szemléletessé és mozgalmassá a tényt számok sokak által sivárnak tartott világát. Feltűnésük már megszokottnak mondható a Központi Statisztikai Hivatal honlapján is. A megoldások mindennaposá válása idején illő, hogy említés történjék szellemi atyjukról, a svéd Hans Roslingről. A múltidézés időszerűségét az adja, hogy Rosling tíz éve, 2005 februárjában alakította meg fiával és menyével nonprofit vállalkozását, a mindmáig aktív Gapminder Alapítványt, és nekilátott a számsorokba életet lehelő, adatokat értelmező, Trendalyzer elnevezésű szoftver kidolgozásának. Ez adja a hátterét az alapítvány honlapjának, a 2006 márciusa óta működő **Gapminder**nek, amely ma is aktív – annak ellenére, hogy a szoftvert egy évvel később megvásárolta a Google, és fejlesztői átköltöztek Kaliforniába, az új tulajdonoshoz. Rosling a TED-nél ismerkedett meg a Google képviselőivel. A technológia, a szórakoztatás és a dizájn egybekapcsolására hivatott konferencia nyomán 1984-ben létrehozott TED (azaz Technology, Entertainment and Design) a tudományok és kultúrák közötti közvetítésre hivatott nemzetközi csoportosulást fed, amely „terjesztésre érdemes gondolatok” ismertetése érdekében világszerte a jelenségek jobb megértésére törekvő érdeklődőkhöz szól, legfeljebb tizenhét perces előadások formájában. Konferenciákat ma már évente rendez, amelyek elérhetőek honlapján is, nemcsak angol nyelven.

Az orvosi és statisztikusi végzettséggel egyaránt rendelkező, 1947-ben született Hans Rosling legendaként emlegetett előadását a TED-nél 2009 júniusában tartotta meg. Orvosként Afrikában praktizált, majd hazatérve egy trópusi kórt vizsgált a

TARTALOMJEGYZÉK

Általános kérdések.....	1
Gazdaság.....	5
Társadalom	15
Demográfia	22
Kitekintő	33

Karolinska intézetben, amely az alacsony jövedelmű országokban terjedt. Oktatóként észak és dél különbségéről egyszer azt a találó választ kapta egyik diákjától: „A nyugati világ hosszú életet jelent, kis családban. A fejlődő világ rövid életet, nagy családban”. A megállapítást előadása bevezetéseként ábrával igazolta, a vízszintes tengelyen a családméretet, a függőlegesen a várható élettartamot szerepeltetve; kezdetben egy 1950-es évszám szerepelt a háttérben, majd évenként haladva mozgásba hozta az egyes országok adatait rejtő buborékokat. Leszögezte: az előző héten Washingtonban tartott globális egészségügyi konferencián ugyanezeket az adatokat bemutatva kiderült, hogy a résztvevőknek csupán 5%-a volt tisztában a fejlődő országok felzárkózásának viharos ütemével. Ezt követően az egyik tengelyt megváltoztatva és a gyermekszám helyett az egy főre jutó jövedelmet feltüntetve, gyökeresen más kép bontakozott ki. A megelevenített adatok segítségével szerinte egyetlen interaktív grafikon egyévnnyi történelmi stúdiumnak felel meg (amit az egészségi állapot alakulásán mutatott be, szemléltetve az Egyesült Államok, Európa és a világ többi részének adatait a XIX–XX. század folyamán). Mellékesen megjegyezte: a felvett értékek módosításával épp a Gapminder kezelésére tanítja hallgatóságát. A továbbiakban Kína és az Egyesült Államok egészségügyi helyzetének összehasonlítását szemléltette a megfelelő adatok segítségével, áttekinthetően pedig azt illusztrálta, miként kerülnek ki a fejlődő világ régiói a korábbi szegénységi övezetből, majd újabb interaktív ábrákon ezt az egyes országokra lebontva ismertette. És miközben elismeréssel szólt az Egyesült Államok demográfiai egészségügyi felméréséről, ezen belül is a gyermekha-

landóságra vonatkozó tények feltárásáról, ellentétes vélegként elmarasztalta a Világbank gyakorlatát, amely hasonlóan színvonalas adatait igen alacsony határfokkal, „Gutenberg-módra” tette közzé. A világszervezetek működését szerinte úgy lehet frissíteni, ha az általa ismertetett eljárással mutatják be a jövedelmi helyzet és a gyermekhalandóság közötti, világszerte tapasztalható összefüggéseket. „Vajon összhangban van-e az önök gondolkodásmódja az én adatkészlettel?” – tette fel előadása bevezetőjében a kérdést Rosling. – „Mert ha nem, akkor valamelyiket frissíteni szükséges.” A statisztika felhasználóinak látásmódját neki sikerült frissítenie.

TÁRGYSZAVAK: interaktív grafikonok, globális egészségügy, fejlődő világ, konferencia, TED

HOLKA LÁSZLÓ

33/2015

Hozzáférhetővé vált az orosz történeti statisztikai elektronikus archívum

Электронный архив российской исторической статистики, XVIII–XXI вв.

URL: http://www.dynastyfdn.com/programs/education/electronic_repository

2015 áprilisától ingyenesen elérhető a világhálón az orosz történeti statisztikai elektronikus archívum, amely Dmitrij Zimin Dinasztia elnevezésű tudományos-oktatási alapítványának támogatásával jöhetett létre. A projekt keretében a holland Gijs Kessler és az orosz Andrej Markovics vezetésével 2010 és 2014 között kutatócsoportok állították össze három évszázad gazdaság- és társadalomstatisztikai adatait – az idő- és térbeli összehasonlítást megkönnyítő – standartizált formában. Az elektronikus történeti archívum alapvetően új módszereket kínál a humán- és társadalomtudományokban nélkülözhetetlen elemzéseknek, mivel az idősorok segítségével több lehetőségünk van a tudományos hipotézisek számszerű elemzésére. Különösen fontos lehet a világtörténeti kutatásokban, amelyek jelentősége a történettudományban egyre erősödik. A projekt mintája néhány hasonló, online elérhető történeti statisztikai témájú nemzetközi adatbázis volt a közelmúltból: az elmúlt kétszáz év GDP-adatait tartalmazó gyűjtemény, a **Maddison Project Database**, az ár- és kereseti adatokkal feltöltött **The IISH List of Datafiles of Historical Prices and Wages** állomány, valamint az Egyesült Államok 1850 és 2000 között végrehajtott népszámlálásaiból vett mikroadatokat harmoni-

zált adatbázisa, az **IPUMS-USA**. Mindeközül az orosz történelem kívül esett a világtörténelemmel foglalkozók érdeklődésén, hiszen az adatok hozzáférhetősége meglehetősen korlátozott volt, pedig a magas szintű orosz statisztikatudománynak, az ország bürokratikus hagyományainak és a kiterjedt regisztrációs kötelezettségnek köszönhetően az adatok rendelkezésre állnak, nemzeti és regionális szinten egyaránt.

A jelenlegi program – hozzájárulva a fenti probléma megoldásához – a mai Oroszország régióinak a népességre, a munkára, a mezőgazdaságra, az iparra, a tőkére, a földre és a szolgáltatásokra vonatkozó jellemzőit teszi elektronikus hozzáférhetővé öt népszámlálási év (1795, 1858, 1897, 1959, 2002) keresztmetszetében. Az adatok régiók és országok közötti összehasonlításokat is lehetővé tesznek.

A projekt a civil társadalom fejlődését is segíti azzal, hogy egységes alapot szolgáltathat a nemzeti történelemtől folytatott párbeszédnek, elősegíti azok depolitizálását, gátolhatja a történelmi mítoszok terjedését, hiszen azok jórészt a politikai nézetek függvényében formálódnak. A számok alapján például ellenérveket fogalmazhatunk meg a forradalom előtti folyamatos gazdasági növekedés, illetve a kényszermunkának a sztálini iparosításban játszott szerepét érintő tudományos közhangulattal kapcsolatban. De ezek a történelmi leckék a jelen gazdasági és szociális kérdéseinek megoldásához is hozzájárulhatnak.

A projekt létrehozásában részt vett a moszkvai Történeti, Gazdasági és Társadalmi Tudományközi Központ (ICSHES), az amszterdami International Institute of Social History (IISH) és az Orosz Gazdasági Főiskola. Az archívum orosz és angol nyelven ingyenesen hozzáférhető a következő linken: <https://ristat.org/>.

TÁRGYSZAVAK: történeti statisztika, elektronikus archívum, Oroszország

BEDECS ÉVA

34/2015

A statisztikai módszertan szerepe a tudományos kutatásokban

Антон Олегович Овчаров: О роли статистической методологии в научных исследованиях
Вопросы статистики, 2014. 4. sz. 27–31.

A statisztikai módszertan sajátossága, hogy felöleli mindazokat a nemzeti és a nemzetközi szintű módszereket, elveket, ajánlásokat és segédleteket, amelyek az adatgyűjtés kidolgozására és végrehajtására, illetve

ezek csoportosítására és klasszifikációjára, valamint az általános mutatók kiszámítására vonatkoznak. A statisztikai módszertan elemeit hagyományosan két aspektusból vizsgálhatjuk: a statisztikai munkafolyamat fázisai vagy ma társadalmi és a gazdasági statisztika ágazatai alapján. Az első esetben a módszertan a statisztikai munka három fázisához kapcsolódik: az adatgyűjtéshez, a feldolgozáshoz és az elemzéshez. A statisztika ágazatokra tagolódása pedig szükségessé teszi, hogy a módszertant is felosszuk a társadalmi élet különböző területei szerint. Ebben az értelemben a statisztikai módszertan ágazati metodológiaként értelmezhető, amely a konkrét társadalmi-gazdasági probléma elveinek és módszereinek kidolgozására irányul. Ily módon például a demográfiai módszertanon belül elkülöníthetjük a népesség vizsgálatának, a demográfiai mutatók kialakításának és számításának, a népmozgalmi mutatók standardizálásának, a demográfiai táblák összeállításának és a demográfiai prognózisoknak a módszertanát.

Hasonlóan járhatunk el az ár, a környezet, a munkaerő, a nemzeti számlák és egyéb szakstatisztikák módszertanát illetően is. Az ágazati módszertan minden esetben használja a statisztikatudomány általános elveit és szabályait is, miközben kidolgozza a sajátjait. Az egyik legfontosabb statisztikai módszert, a különböző objektumok valamely ismerv alapján történő idő- és térbeli összehasonlítását lehetővé tevő indexek módszerét például az ágazati statisztika alkalmazott feladatok megoldására, konkrét indexek létrehozására használja. Mindez a statisztikai módszertan klasszikus megközelítése. De létezik egy általánosabb nézőpont is, amely a statisztikát a tudományok és a gazdaság módszertanának kontextusában értelmezi. Ennek alapján megkülönböztethetünk deskriptív (pozitív) és preszkriptív (normatív) statisztikai módszertant. Az első típus magában foglalja a statisztikatudomány elveinek és eszközeinek, illetve a speciális módszerek (indexmódszer, középértékek) rendszerének kidolgozását és fejlesztését. Vagyis a deskriptív funkció lehetővé teszi, hogy a statisztika a saját eszközeivel leírja azt, amit vizsgál. Ebben az értelemben a statisztika mentes az értékeléstől és objektivitásra törekszik. A másik módszertani típus a tudományos-gyakorlati tevékenység egyfajta szabályozója, a statisztikai munka rutinfolyamataival kapcsolatos. E. G. Judin szerint ez a típus három funkciót tölt be: biztosítja a tudományos probléma felvetésének helyességét, a megoldás eszközeit, és javítja a kutatások megszervezését. A normatív módszertan szabályozó szerepe a közgazdaságban is helyet kap. V. S. Avtonomov szerint ez a szakma

morális kódexe, „lelkiismerete”; tartalmazza a kutatások elért módszereit, azt az ideált, amelyre törekedni kell. A statisztika kapcsán is elmondható mindez. A módszertani ajánlások, szabályok és normák nélkülözhetetlenek a statisztikában.

A statisztikai módszertannak a tudományos kutatásokban betöltött szerepe megfelelő értelmezésben kitűnik néhány jellegzetességgel, amelyek a humán- és a természettudományok közötti különbségekből fakadnak. A humántudományok alapját individualizáló (idiografikus), míg a természettudományokét generalizáló (nomotetikus) módszer képezi. A filozófusok többsége azt vallja, hogy a természettudományok a tárgy leírására, míg a humán tudományok a megértésükre irányulnak. Ezenfelül a természettudományok módszertana olyan ismeretszerzésre irányul, amelynek nem célja az értékelés.

A statisztikai módszertan egyesíti magában mind a nomotetikus, mind az idiografikus megközelítés elemeit. A hasonlóság a természettudományokkal mindezekelőtt a matematika tudományának alkalmazásából ered, hiszen a statisztika számára a mennyiségi mutatók kialakítása és használata a kutatás fő tartalma és célja. A humán tudományokhoz a társadalmi folyamatok tanulmányozása mentén kapcsolódik. A sok közös vonás ellenére azonban több, a természettudományban használatos módszer kevésbé hatékony a társadalmi folyamatok tanulmányozásakor. Ez a társadalmi élet sokszínűségével kapcsolatos, amelyet tapasztalatok, kísérletek, mérések útján lehetetlen teljesen megismerni, ehhez a „tudományos absztrakció” ereje is szükséges.

A tudományos módszertanban a kutatások módszereinek három típusát különíthetjük el. Megkülönböztethetjük az emberi megismerésre mint egészre jellemző módszereket, a csak a tudományos megismerésre vonatkozó metódusokat, illetve az egy konkrét tudományra jellemző eljárásokat. A statisztikai módszerek a harmadik csoportba sorolhatóak. Az általános módszerek mindazonáltal az esetek egy részében bázisát képezhetik a statisztikai módszereknek. Például a mérés mint empirikus módszer bevezetése a természettudományokba lehetővé tette azok „matematizálódását”. Ugyanakkor a mérés a társadalom- és a humán tudományokban is használatos, bár korlátozottan, hiszen itt nem állnak rendelkezésre speciális eszközök a társadalmi-gazdasági folyamatok mérésére, illetve nem lehet meghatározni egy egységes „gazdasági etalont”, amellyel összehasonlíthatók ezek a jelenségek. A tudományos analízis módszereként a gazdasági mérés használatos a társadalmi-

gazdasági kutatásokban, főként a statisztikában, ahol a mutatók rendszerében fejeződik ki.

Végezetül megjegyzendő, hogy a statisztika matematizálódása jelen van a legegyszerűbb koefficiensek és bonyolult modellek megalkotásának módszertanában is, különösen a mai statisztikai tankönyvekben, amelyekben a figyelem elsősorban a technikára és a számítások technológiájára irányul, és nem a módszertani kérdésekre. Ez egyfajta statisztikai redukcionizmusnak is nevezhető, átmenetnek a minőségből a mennyiség felé. Ugyanakkor a statisztika a mennyiséget és a minőséget dialektikus egységben értelmezi, vagyis a mennyiségi értékelés alapján a folyamatok és a jelenségek minőségi tartalmi is megnyílnak. A mutatók halmaza értelmezés nélkül matematikai absztrakcióvá válhat. Ezért közelíteni kell a mennyiségi mutatók rendszerének és a minőségi analízis irányzatainak módszereit és módszertanát a tudományban és az oktatásban egyaránt.

TÁRGYSZAVAK: statisztikai módszertan, tudományos kutatás

BEDECS ÉVA

35/2015

A személyi és gazdasági adatok bizalmas kezelésére ajánlott módszerek alkalmazhatósága

Christine O'Keefe – Natalie Shlomo: Applicability of confidentiality methods to personal and business data

Privacy in Statistical. UNESCO Chair in Data Privacy, International Conference, PSD 2014, Ibiza, Spain, September 17-19, 2014. Proceedings. Szerk.: Josep Domingo-Ferrer. Springer, 2014. 350–363.

URL: <https://publications.csiro.au/rpr/pub?pid=csiro:EP143676>

DOI: [10.1007/978-3-319-11257-2_27](https://doi.org/10.1007/978-3-319-11257-2_27)

A jogszabályok információvédelemre kötelezik a gazdasági és személyi adatok kezelőit, ezen belül a nemzeti statisztikai szolgálatokat. A bizalmas adatkezelés hagyományos eljárásai és módszerei a társadalomstatisztika, illetve a természetes személyek adatgyűjtéseire vonatkoznak. Ilyen információvédelmi intézkedések kevéssé alakultak ki a gazdaságstatisztika adataira. A személyes adatok védelmének módszerei közvetlenül nem alkalmazhatók a gazdasági folyamatokban érintettekre. A gazdasági adatok közzétételével kapcsolatos bizalmas kezelés

más rendeltetésű, és nagyobb kockázatú, mint ami a személyes információk adatgyűjtéseire jellemző. Eredményesen alkalmazhatók a gazdasági információk védelmének sajátos módszerei, azonban egyensúlyt kell kialakítani a bizalmas adatok felfedésének kockázatai, valamint a közzétett mutatók felhasználhatósága között.

TÁRGYSZAVAK: adatvédelem, személyes adatok, bizalmas gazdasági adatok, felfedés kockázata, információvesztés

NÁDUDVARI ZOLTÁN

36/2015

A statisztikai adatok bizalmas kezelése a térinformatikai adatok értékelésében

Jörg Höhne – Julia Höninger: Statistische Geheimhaltung bei der Auswertung georeferenzierter Daten

Zeitschrift für amtliche Statistik Berlin Brandenburg, 2014. 3. sz. 54–60.

URL: https://www.statistik-berlin-brandenburg.de/Publikationen/Aufsaeetze/2014/HZ_201403-07.pdf

A hivatalos statisztika egyik központi feladata a kezelt információ védelme, így kialakultak olyan módszerek, eljárások, amelyekkel az adatok biztonsága értékelhető. Fontosak azok az egyedi adatok, amelyek felfedésével megnőhet a mélyebb (például tartományi, települési) földrajzi bontások kockázata, mivel így csökkenhet az egy adatcellában levő egységek száma. Az információvédelem hagyományos módszerei alkalmazhatók a viszonyszámok térképpel ábrázolt adatai esetén is, például megakadályozható az egyedi információk felfedése. A statisztikai tájékoztatás egyre több térinformatikai adatot tartalmaz, a térképes ábrázolás a hagyományostól eltérő munkamenetet, adattáblákat igényel, amelyek adatvédelme is biztonságos megoldást igényel. A kiegészítő vizsgálatok védelmet adhatnak a mélyebb bontású területi adatok titkosságára, ellenőrizni lehet az egységek minimális közölhető számát például települések (azok kategóriái) szerint, ha térképpel szemléltetnek viszonyszámokat.

TÁRGYSZAVAK: adatvédelmi eljárások, területi bontású mutatók, statisztikák térképes közlése, Németország

NÁDUDVARI ZOLTÁN

Gazdaság

37/2015

A valós időben közölt makrogazdasági adatok tartalmának bizonytalansága

Katharina Glass – Ulrich Fritsche: Real-time information content of macroeconomic data and uncertainty. An application to the euro area *DEP (Socioeconomics) Discussion Papers. Macroeconomics and Finance Series*, 6/2014. Hamburg, October 29, 2014, Hamburg University, Department Wirtschaft und Politik. 26 p.

URL: http://www.wiso.uni-hamburg.de/repec/hepdoc/macppr_6_2014.pdf

A bruttó hazai termék (GDP) és összetevőinek adatait valós idejű tájékoztatásokban is közzéteszik, azonban előfordulhat későbbi elemzések összeállítása során, hogy a felülvizsgált mutatók eltérnek a korábban lekérdezett adataiktól. Az euróövezet makrogazdasági mutatóinak ebből eredő bizonytalansága különösen a szakpolitikák előreszámításában, hosszabb kitekintésű prognózaiban mutatkozhat, hiszen az adatgazdák időközben pontosabb, illetve korábban még nem ismert adatokkal újraszámolják a mutatósorozatokat. A bizonytalanság vizsgálatai az Eurostat honlapján az euróövezet 2001-től kiadott GDP-adataira vonatkoznak, mintegy 159 valós idejű időmetszettel, az 1991 és 2014 márciusa közötti időszakban.

A tájékoztatás eseményeiben a GDP revíziójára módszertani jegyzetek utalhatnak, mint a minőségbiztosítás részei. A változás kapcsolatban lehet a javított korábbi hibákkal, a kedvezőbb jel/zaj viszony leírásával, illetve az úgynevezett entrópia változásával. A vizsgálat felhasználta a valós idejű GDP-közlések bizonytalanságának mérésére a „meglepetés-indexet” (*Scotti's „surprise” index*), a gazdaságpolitika bizonytalan adataira utaló sajtóközlések indexeit (*news-based economic policy uncertainty index*), illetve a tőzsdei mutatók kilengéseinek indexeit (*stock market volatility index*). A vizsgálatok nyilvános (EPU és VSTOXX) adatforrásokból vették át az euróövezet említett népszerű indexeit. Megállapították, hogy a vizsgált GDP-mutatósorozatok bizonytalansága az utóbbi évtizedben növekvő tendenciájú a végleges hivatalos adatokhoz mérten. Az Egyesült Államok hivatalos közléseinek bizonytalanságaira is készültek ilyen trendvizsgálatok. Az összehasonlító

árakon mért GDP bizonytalansága kisebb, mint azon belül egyes összesített részmutatóké. A végleges mutatókkal összevetve növekvő jellegű a beruházások és a kormányzati szektor fogyasztásának valós idejű adatainak bizonytalansága. A mutatósorozat revíziójából eredő bizonytalanság elemzése az euróövezetben nem terjedtek ki az eltérések okaira, valamint hatásaira.

TÁRGYSZAVAK: statisztikai tájékoztatás, internetes kiadvány, makrogazdasági mutatósorozat, euróövezet, Európai Unió

NÁDUDVARI ZOLTÁN

38/2015

Az ajánlott adóreformok és a hatékonyság, egyenlőség ellentmondásainak kezelése

Guy Lejeune – Jörg W. Lüttge – Virginia Maestri: Towards tax reforms that reconcile efficiency and equity concerns

EU Employment and Social Situation. Quarterly. Quarterly Review. Supplement. Luxembourg, December 2014, Publications Office of the European Union. 33–46.

URL: <http://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=13350&langId=en>

DOI: 10.2767/749746

A válság időszakában az EU legtöbb tagállamának adóreformja főként a költségvetés konszolidálására irányult. A következő években az új cél az lett, hogy az adózással ösztönözzék a gazdaság növekedését és a kedvezőbb foglalkoztatást. Fontos kérdés, hogy az adózási rendszer átalakítása milyen hatással lesz a társadalmi rétegek egyenlőtlenségeire, különösen a munkaerőpiacra, valamint a lakosság rendelkezésére álló jövedelemre. Az adózás közvetlenül hat a munkaerőköltségre, befolyásolja a szociális védelem rendelkezésére álló pénzalapokat, így a szegénységet, a jövedelmek eloszlását, az egyenlőtlenséget és a kirekesztést. Reformokkal alakítható az adózás szerkezete, amely hozzájárul a gazdaság növekedéséhez, segíti a munkahelyek bővítését. Elvethetők azok az adózási és nem regisztrált jövedelemszerzési formák, amelyek kevésbé ösztönöznek a munkavállalásra. A tények alapján elemezhető a különbség a nettó kereset és a munkaadók teljes munkaerőköltsége között, tekintettel arra, hogy a munkaadókat a nagyobb közterhek visszatartják a járulékokkal megdrágított munkahely léte-

sítésétől. A munkaerő kínálata pedig függ attól is, hogy a munkabér mekkora részét lehet társadalmi juttatásokkal helyettesíteni, illetve milyen kulcsokat írnak elő a személyi jövedelemadózásra.

A munkára kivetett közterhek, járulékok eltérő arányú fedezetet adnak az EU-tagállamokban a szociális védelem költségvetési előirányzataira, és azok részesedése csökkent, amikor romlott a foglalkoztatási ráta a válság hatására. A munkajövedelem egyéni szintje szerint vehető ki a bérjárulékok, erre is tekintettel az Európai Bizottság javaslatot tett a legkisebb nominális bérek járulékainak csökkentésére. Ilyen változtatásra a fogyasztási, a környezeti, illetve a jövedelemadók megnövelt bevételei adhatnának fedezetet.

A statisztikai adatsorok bemutatják a munkát terhelő közterhek és a fogyasztási adók százalékos kulcsait az EU huszonegy tagállamában, illetve az euróövezetben összesen a 2004–2012-es időszak éveiben. Elemzés készült (százalékpontban) az említett adónemek változásainak nemzeti mértékeire a 2008–2012-es időszakban. E kétféle adónem arányainak tervezett változásai a jövőben kedvezőtlenebb helyzetbe hozzák például a munkanélküli és a nyugdíjas fogyasztót, viszont erőteljes ösztönzés várható ettől a legkisebb munkajövedelműek alkalmazására.

Az adóreformok mellett meg kellene nehezíteni az adófizetés elkerülését, a jövedelem eltüntetését, ezzel részben ellensúlyozható a munkát terhelő járulékok ajánlott mérséklése. A járulékfizetés nélküli munka főként az úgynevezett árnyékgazdaság nem megfigyelt tevékenységeire jellemző, sok munkáltató ugyanis a teljes munkajövedelemnek csak egy részét jelenti be a hatóságnak. Az Eurobarometer 2007. és 2013. évi felmérései alapján becslés készült közvetett módszerekkel a nem bejelentett munkavégzésre.

A hatóság is figyelemmel kísér olyan foglalkozásokat, amelyekre leginkább jellemző a nem bejelentett munkavégzés, valamint az adót elkerülő bevétel. A modellezett értékmutatók becslése révén mérjük a költségvetés így kieső bevételeit, és a becslésekhez a villamosenergia-felhasználás adatai is felhasználhatók. A nemzeti számlák mutatóinak elszámolása is alkalmaz erre statisztikai becsléseket, a felmért mutatókat kiigazítják a nem megfigyelt gazdaság (*non-observed economy* – *NOE*) éves teljesítményeivel. Az árnyékgazdaság becsült béreinek, illetve fogyasztásának ismeretében levezethető az adókiesés minimális és maximális arányai a

GDP százalékában, ezek összevethetőek az EU-tagállamok éves egészségügyi, valamint oktatási kiadásaival.

Az adóreform eredményes, ha elősegíti az adók elkerülésének mérséklését. A költségvetés adóbevételeinek ebből származó tekintélyes arányú többlete segíti az államháztartás konszolidálását, a munka közterheit is csökkenteni lehet, ugyanakkor többletforrás is keletkezhet a szociális védelem kiemelt feladataira. Készültek becslések az egyes EU-tagállamok informális gazdaságának jelenlegi méretére, azonban hivatalos nemzeti, illetve Eurostat-közlések ilyen arányokkal nem elérhetőek. A becslés számol az elkerült adókkal, itt előfordul nem bejelentett foglalkoztatás, nem megfizetett forgalmi adó, munkajövedelmek (egy részük) kivonása a személyi jövedelmek adózásából.

A szakirodalmi források közlik az ilyen adóelkerülési formák becsült nemzeti GDP-arányait, azokat összehasonlítják az államháztartás tényleges, valamint potenciális bevételeivel, a járulékok és az adók kategóriái szerint. Az úgynevezett árnyékgazdaságot érintő adóreform révén elérhető minimális és maximális bevételi többletek összehasonlíthatók az egyes EU-tagállamok összes egészségügyi, oktatási és szociális védelmi kiadásaival.

TÁRGYSZAVAK: adóreform, adók elkerülése, bérjárulékok, hatékonyság, társadalmi egyenlőtlenség, Európai Unió

NÁDUDVARI ZOLTÁN

39/2015

Az ingatlanbuborék és a válságok: a házak árainak és hiteleinek szerepe tizenhat OECD-országban, 1975–2013

André K. Anundsen – Frank Hansen – Karsten Gerdrup – Kasper Kragh-Sørensen: *Bubbles and crises: The role of house prices and credit* *Norges Bank Research. Working Paper*, 2014. 14. sz. 46 p.

URL: http://static.norges-bank.no/pages/101680/Working_Paper_14_2014.pdf?v=11/24/201490641AM

Elkészítették az 1975 és 2013 közötti időszakra az OECD tizenhat tagállama negyedéves adatainak elemzését, és meghatározták a nemzetközi piacok sérülékenységének fontosabb elemeit. A nagy fellendülés időszakában a házak árai és a hitelezés hozzájárultak a „buborék” növekedéséhez. A több-

változós logit modell alapján nyomon követhető volt a pénzügyi válság valószínűségének növekedése. Az ökonometriai modell külön is meghatározta a háztartások, valamint a nem pénzügyi vállalatok ingatlan fedezetű hitelműveleteinek hatásait, igazolta a válsághoz vezető tényezők pozitív, szoros korrelációját. Az ingatlanpiac globális egyensúlytalansága, a házak értékeinek kilengése megnövelte a belföldi pénzügyi rendszerek törékenységét. A vizsgálat eredményeinek köszönhetően, amint növekszik a válság valószínűsége, korán jelezhetők az ilyen eredetű piaci zavarok.

TÁRGYSZAVAK: pénzügyi egyensúly, ingatlanpiac, hitelezés, OECD-tagállamok

NÁDUDVARI ZOLTÁN

40/2015

Árnyékgazdaság és az adó elkerülése az Európai Unióban

Friedrich Schneider – Konrad Raczkowski – Bogdan Mróz: Shadow economy and tax evasion in the EU *Journal of Money Laundering Control*, 2014. 1. sz. 34–51.

URL: <http://www.econ.jku.at/members/Schneider/files/publications/2015/JournalofMoneyLaunderingControl.pdf>

DOI: <http://dx.doi.org/10.1108/JMLC-09-2014-0027>

Az Európa harmincegy országának¹ úgynevezett árnyékgazdaságára kiterjedő vizsgálat az EU huszonnyolc tagállamának 2003–2013. évi hivatalos GDP-je arányában a nem megfigyelt gazdasági tevékenységek súlyára ad becslést. A nemzeti költségvetéseknek az adóelkerülés miatt kieső bevételeit további mutatók mérik. Az EU tagállamaiban a 2014. évi GDP átlagosan mintegy 18,6%-a (2003-ban még 22,5%-a) volt az árnyékgazdaság részese. A vizsgálat megállapította a fontosabb hajtóerőket is, ilyen például a munkanélküliség és az önálló egyéni vállalkozása, a viszonylag gyenge adómorál, a közvetett adók és az önfoglalkoztatók közterheinek (legalábbis azok egy részének) elkerülése. Az egyes tagállamokban ezek a hajtóerők eltérő mértékűek és időben változóak.

A MIMIC- (*multiple indicators, multiple causes*) módszerrel végzett elemzés nem vonatkozik a bün-

tetéssel fenyegetett illegális gazdasági tevékenységekre – a cél itt a nem megfigyelt gazdaság nemzeti arányainak statisztikai becslése, ám azok abszolút kiterjedését nem vizsgálják. Az alkalmazott modellszámítás eredményei mind uniós, mind nemzeti szinten felhasználhatók olyan szervezési, jogi intézkedésekre, amelyekkel várhatóan mérsékelni lehet az árnyékgazdaság miatti hátrányokat.

TÁRGYSZAVAK: adók elkerülése, nem megfigyelt gazdaság, statisztikai becslés, Európa

NÁDUDVARI ZOLTÁN

41/2015

A tőkésített jövedelmek adóadatai, a vagyoni egyenlőtlenségek alakulása 2013-tól az USA-ban

Emmanuel Saez – Gabriel Zucman: Wealth Inequality in the United States since 1913: Evidence from capitalized income tax data

NBER Working Paper, 20625. sz. 65 p.

URL: <http://www.nber.org/papers/w20625.pdf>

A jövedelem, valamint a háztartások által birtokolt vagyon 2013-ig visszatekintő adatsorait az Egyesült Államokban több hivatalos statisztikai forrással kombinálják. A mikrodátok összekapcsolásához felhasználható a pénzügyi adatbázis (Survey of Consumer Finance), a személyi jövedelmek és az alapítványok adózási adata. A vizsgálat kiterjed olyan vagyontárgyakra is, amelyek jövedelmeit nem adóztatják az Egyesült Államokban.

A vagyon koncentrációjának mintegy száz évet átfogó adatsora U alakú grafikonnal szemléltethető: az 1913-tól 1929-ig terjedő időszak viszonylag nagy egyenlőtlenségei 1929 és 1978 között mérséklődtek, majd a nyolcvanas évektől a koncentráció mértéke nőtt. Az Egyesült Államok vagyoni egyenlőtlenségére jellemző például, hogy a lakosság 0,1%-a az ország vagyonából 1979-ben 7%-kal, 2012-ben 22%-kal részesedett, és az utóbbi arány csaknem megfelel az 1929-es aránynak. A háztartásokból a vagyon értékének alsó sávjába tartozó 90% a nyolcvanas évek közepéig növelte a részesedését, ezután a vagyonuk aránya állandóan csökkent, az egyenlőtlenség tehát nőtt. E folyamat lényeges tényezője, hogy a háztartások igen kis része jut kiemelkedően nagy jövedelemhez, illetve hogy megtakarításaik egyenlőtlensége is nőtt. Az Egyesült Államok vagyoni rangsorában jelenleg vezető sze-

¹ A becslések az EU huszonnyolc tagállamára, továbbá a norvég, a svájci és a török árnyékgazdaságra vonatkoznak.

mélyek átlagéletkora alacsonyabb, mint a hatvanas években. A rangsort vezető vagyonosok az utóbbi öt évtizedben erőteljesen növelték a részesedésüket a munkajövedelmekben is.

TÁRGYSZAVAK: vagyonstatisztika, jövedelemadó, háztartás megtakarítása, Amerikai Egyesült Államok

NÁDUDVARI ZOLTÁN

42/2015

Összefüggés a németországi munkaügyi és külkereskedelmi statisztikai adatok három évtizedes idősorai alapján

Sascha O. Becker – Marc-Andreas Muendler: Trade and tasks. An exploration over three decades in Germany

NBER Working Paper, 20739. sz. 89 p.

URL: www.nber.org/papers/w20739.pdf

DOI: [10.3386/w20739](https://doi.org/10.3386/w20739)

A németországi reprezentatív munkaügyi statisztika hosszú időszora alapján elemezték a termékek és szolgáltatások kétoldalú külkereskedelmi fogalmának kapcsolatait a termelő ágazatok belföldi munkahelyi feladatainak színvonalával. Az 1979 és 2006 közötti időszakra vonatkozó German Qualification and Career Survey felhasználásával longitudinálisan egységes adatsorok érhetők el a németországi munkahelyekre vonatkozóan.

Az elemzésből több dolog is kiderül. A német import viszonylag nagy része félkész termék, termelő szolgáltatás. A nyolcvanas évek Németországában megnőtt a jelentősége a külföldi beszállítás, illetve bér munka termelésben történő felhasználásának. A folyamat belföldi, szakosodott munkahelyek, illetve magasabb felkészültségi követelmények kialakulásához vezetett. Az utóbbi évtizedekben leggyorsabban olyan tevékenységek, illetve munkahelyek termékei nőttek Németország importjában, amelyek külföldi beszállítással nehézség nélkül és gazdaságosabban beszerezhetők. A bemutatott elemzés eredményei hasznosíthatók az ország munkaügyi szakpolitikájában, elsősorban a nemzetközi szinten versenyképes szakmastruktúra erősítésére. Előkészíthető a szigorú munkaügyi szabályozás felülvizsgálata olyan ágazatok munkahelyein, amelyek olcsóbb külföldi beszállításokkal hatékonyabban működtethetők.

TÁRGYSZAVAK: munkaügyi adatgyűjtés, képzettség longitudinális adatsora, nemzetközi áruforgalom, Németország

NÁDUDVARI ZOLTÁN

43/2015

Módszertani áttekintés a munkafeltételek európai statisztikai felvételeinek nemzeti programjairól

Jorge Cabrita – Darina Psycheva: National working conditions surveys in Europe: a compilation Luxembourg, 2014, Publications Office of the European Union, 92 p.

URL: http://eurofound.europa.eu/sites/default/files/ef_publication/field_ef_document/ef1431en.pdf

DOI: [10.2806/7345](https://doi.org/10.2806/7345)

A jelenlegi, 2013. évi nemzetközi vizsgálat előzménye az Eurofound¹ 2006. évi kérdőíves felmérése (European Working Conditions Survey – EWCS) a munkafeltételek nemzeti és nemzetközi összehasonlító adatgyűjtési programjairól. Közel húsz éve végeznek ilyen összehasonlító elemzéseket. Az Eurofound összefoglaló jelentése az EU tizenöt tagállamának statisztikai és egyéb munkaügyi információit tekinti át. A következők a munkafeltételek elérhető nemzeti adatállományait angol nyelven azonosítják.

- Ausztria: Work Climate Index; a 2010. évi mikrocenzus modulja (Reconciliation of work and family); a 2007. évi mikrocenzus modulja: munkaegészségügy, munkahelyi balesetek (Occupational accidents and work-related health problems).
- Belgium: Külön alminta a 2010. évi adatokkal (European Working Conditions Survey 2010).
- Bulgária: Work Climate Index; nemzeti munkaügyi adatgyűjtések (Working Conditions Survey).
- Cseh Köztársaság: nemzeti adatgyűjtések (Quality of working life; Value of health; Our society 2008).
- Dánia: nemzeti adatgyűjtések (Danish Work Environment Cohort Study – DWECS; Working Environment and Health in Denmark 2012–2020 – WEHD)

¹ Az intézmény megnevezése: European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions (Európai Alapítvány az Élet- és Munkakörülmények Javításáért), honlapja: <http://www.eurofound.europa.eu/>.

- Észtország: nemzeti adatgyűjtések (Working Life Survey; Employment Contract Act Survey).
- Finnország: nemzeti adatgyűjtések (Quality of Work Life Survey; Working Life Barometer – WLB; National Finnish Work and Health Survey; MEADOW).
- Franciaország: nemzeti adatgyűjtések (Working conditions surveys; Medical Monitoring Survey of Professional Risks)
- Németország: Employee Survey; társadalmi-gazdasági panelfelvétel (German Socioeconomic Panel Study – SOEP), a munkafeltételek hatósági adatgyűjtése (Bundesinstitut für Berufsbildung – BIBB), Bundesanstalt für Arbeitsschutz und Arbeitsmedizin – BAuA)
- Görögország: A 2010. évi mikrocenzus modulja (Reconciliation between Work and Family Life) a 2011. évi felvétel modulja (Survey on Employment of Disabled People)
- Olaszország: Quality of Work Survey; Survey of changes in work; (PLUS – Participation, labour, unemployment survey).
- Szlovákia: Information System on Working Conditions – ISWC.
- Spanyolország: nemzeti adatgyűjtések (Survey on Working Conditions); National Survey on Quality of Life in the Workplace.
- Svédország: The work environment; Work-related disorders.
- Egyesült Királyság: Skills and Employment Survey; Workplace Employment Relations Survey – WERS.

A megismételt nemzetközi kérdőíves adatgyűjtések egyik célja, hogy felmérjék a munkafeltételek egyes időszakokban végzett és legújabb nemzeti adatgyűjtéseit. Az Eurofound a kapott információkat rendszerezve állítja össze, különösen a nemzeti módszertanokra, a minőségbiztosításra, a terepmunkára, a publikált megállapításokra vonatkozóan. Az Eurofound adatbázisa a munkafeltételek gyakorlati nemzetközi információforrása a kutatók, a szakpolitikával foglalkozó és más szakemberek számára.

Az Eurofound többévente ismételt felmérése csak az országos hatókörű adatfelvételekre vonatkozik, amelyek eredményei teljesen, vagy nagyobb részben a nemzeti munkafeltételeket mutatják be. Ide tartozik a munkahelyek biztonsága, szervezése,

minősége, egészségügyi kockázata, az életvitel és a munkavégzés egyensúlya (work–life balance).

Az Eurofound felmérésének alapvető kérdései a következők:

- Az adatgyűjtés eredeti megnevezése (nemzeti nyelven), az adatgazda intézmény és irányító szektora (kormányzat, magánkutató, közintézmény és magánintézmény együttműködése);
- Időadatok: a közlés napja, a következő kiadás tervezett ideje
- Az adatgyűjtés területi, ágazati vonatkozási köre
- Az adatgyűjtés keretsokasága, mintája (jellemzőik, méretük), a mintavétel módszere
- Minőségbiztosítási eljárások, azok helye és módszere a statisztikai eljárások során, a megkérdezések és adatgyűjtések módszere, az interjú időtartama stb.
- A nemzeti adatgyűjtés kérdései, azok témakörei, a kérdőív típusa, terjedelme, a kérdések száma, internetes (megvalósított) kapcsolatok
- A hivatalos internetes portál címe, a koordinálásra, kapcsolatra kijelöltek
- Az adatgyűjtés pénzügyi fedezetét adó testület, intézmény
- Az adatgyűjtés referenciái, például hivatalos kiadvány, jelentés az eredményekkel, módszerrel, minőségbiztosítással stb.

TÁRGYSZAVAK: munkaügyi statisztika, munkafeltételek felvételei, Európai Unió

NÁDUDVARI ZOLTÁN

44/2015

Az ipar munkaerő-költségeinek nemzetközi összehasonlítása

Christoph Schröder: Industrielle Arbeitskosten im internationalen Vergleich

IW Trend, 2014. 4. sz. 21 p.

URL: <http://www.iwkoeln.de/studien/iw-trends/beitrag/christoph-schroeder-industrial-labour-costs-an-international-comparison-200558>

2013-ban a feldolgozóipar egységköltsége a munkavállalók egyórányi munkájára számítva eltérő volt a nyugatnémet (38,70 EUR) és a keletnémet (23,93 EUR) tartományokban. A két országrész közül a korábbi szövetségi tartományokban 38%-kal nagyobb a munkaerő egységköltsége. Az IW (Instituts der

deutschen Wirtschaft, Köln) nemzetközi összehasonlítása negyvennégy ország egységkötségeinek rangsorát tartalmazza, ahol a német feldolgozóipar a hatodik helyen áll. E rangsor fejlett iparú államaira számított átlagos egységkötségnél mintegy 25%-kal nagyobb a németországi munkaerő egységkötsége.

A statisztikai adatsorok alapján elemezték az egységkötségek változásának ütemét is. A kilencvenes években gyorsabb volt a növekedés, mint a 2000 és 2013 közötti időszakban elért, átlagosan évi 2%, bár az utóbbi három évben az átlagost meghaladta a bérnövekedés üteme. Az EU-tagállamok összehasonlított bérdinamikája szerint a görögországi munkaerő egységkötsége az utóbbi három évben csökkent, főként a költségtakarékosági intézkedések következtében.

TÁRGYSZAVAK: munkaerőköltség, bérszínvonal, nemzetközi összehasonlítás, Európa

NÁDUDVARI ZOLTÁN

45/2015

A munkaadók és munkavállalók összekapcsolt adatai a németországi, külföldi irányítású vállalatok foglalkoztatottjaira

Verena Dill – Uwe Jirjahn: Foreign owners and perceived job insecurity in Germany. Evidence from Linked Employer–Employee Data

Research Papers in Economics, 9/14. sz. Trier, 2014, Universität Trier. 30 p.

URL: https://www.uni-trier.de/fileadmin/fb4/prof/VWL/EWF/Research_Papers/2014-09.pdf

Azzal, hogy a németországi munkaadók és munkavállalók hivatalos mikroadatait összekapcsolták, elemezhetővé vált a vállalatokat irányító belföldi és külföldi tulajdonosok hatása a munkahelyek bizonytalanságára nézve. Az elemzés alapján igazolták a külföldi irányítás és az állások bizonytalanabb volta közötti kapcsolatot. A hatásvizsgálatok részeként becslés készült arra is, hogy a kétféle vállalatirányítás szerint hogyan alakulnak a dolgozók belépése és kilépése (a fluktuáció) közötti arányok. A külföldi leányvállalatok munkavállalói nagyobb arányban cserélődtek, illetve a foglalkoztatottjaik száma lassabban nőtt, mint a belföldi irányítású vállalatok körében. A munkáltatók szemszögéből vizsgálták a vállalatvezetők nyereségérdekeltségét is. A kétféle irányítású németországi vállalatok munkahelyi bizonytalansága közötti különbségre hatással van a vezetők részesedése a vál-

alat profitjából. Rendszerint kisebb a munkahely megtartásának bizonytalansága a külföldi irányítású és erőteljesebb innovációra képes vállalatok körében, mint a kevésbé innovatív munkaadók esetén.

TÁRGYSZAVAK: munkaadók és munkavállalók mikroadatai, állások bizonytalansága, külföldi irányítású munkahely, Németország

NÁDUDVARI ZOLTÁN

46/2015

A német, a kanadai és az amerikai munkanélküliség alakulása a globális válság hatására

Florian Hoffmann – Thomas Lemieux: Unemployment in the Great Recession: a comparison of Germany, Canada and the United States

NBER Working Paper, 20694. sz. 51 p.

URL: www.nber.org/papers/w20694.pdf

A globális válság 2008-ban és 2009-ben hatással volt a munkaerőpiacokra is, országonként más-ként változott a korábbi foglalkoztatási helyzet. Nemzetközi összehasonlítás készült a munkanélküliségi ráta megváltozására, kiemelten Németország, Kanada és az Egyesült Államok adataival. A válság hatására a németországi munkanélküliség nem nőtt számottevően. Kanadában mérsékelten, az Egyesült Államokban viszonylag nagymértékben nőtt a számarányuk. Az elemzés a válságot követő évekre is összehasonlítja az OECD-országok munkaerőpiacainak fontosabb mutatóit. A közelmúltban fellendülés indult, azonban ez nem csökkentette a munkanélküliséget az Egyesült Államokban a válság előtti szintre. A németországi és a kanadai munkanélküliségi ráták a 2007. évi közelébe csökkentek. Az Egyesült Államokban az építőipari munkanélküliség a látványos romlás fő oka. Az utóbbi években nem érték el a válság előtti nagy fellendülés időszakának munkaerő-keresletét például a házépítés terén. Fontos és kézenfekvő ok a nagyobb munkanélküliségre, hogy a válság éveiben a GDP zuhan. Ez a teljesítménycsökkenés viszonylag nagyobb volt az Egyesült Államokban a 2008 és 2012 közötti időszakban, mint a másik két országban. Itt az úgynevezett Okun-összefüggés érvényesült: a kibocsátás visszaesésére reagáló vállalat kevesebb munkást foglalkoztathat, a válság időszakában

nem vesz fel újabbakat, illetve a meglévő állományt kénytelen csökkenteni.

TÁRGYSZAVAK: globális válság, munkanélküliség, Amerikai Egyesült Államok, Kanada, Németország

NÁDUDVARI ZOLTÁN

47/2015

Miért merevebbek a bérek recesszió idején, mint a fellendülés időszakában?

Izumi Yokoyama: Why do wages become more rigid during a recession than during a boom?

IZA Journal of Labor Economics, 2014. 6. sz. 23 p.

URL: <http://www.izajole.com/content/pdf/2193-8997-3-6.pdf>

DOI: 10.1186/2193-8997-3-6

Japánban 2004-ben a Keio Egyetem kezdte meg a munkaügyi panel éves háztartási adatgyűjtését (Keio Household Panel Survey – KHPS). A véletlen kiválasztású minta adataival az előző évek januári munkabéreit mérték fel, az ország csaknem minden termelő ágazatában és földrajzi térségében. A panel reprezentatív mintája mintegy négyezer háztartást, hétezer személyt tartalmaz korcsoportok és nemek szerinti rétegekkel. A panel demográfiai változói például a képzettség, a munkaerő-piaci státusz, az egészség, a családi helyzet, de megfigyelik a minta jövedelmét és kiadásait is. A japán panelvizsgálat eredményei alkalmasak nemzetközi összehasonlításra is, ilyen felvételek például a Panel Study of Income Dynamics (PSID) és az European Community Household Panel (ECHP) felmérés.

Elemezték a rugalmasságot (merevséget) a panelbe tartozók teljesítménye és munkajövedelmeik változása között. A válság éveiben visszaeső teljesítmény alig csökkentette az alapbéreket a mintában. A válság hatására csökkent a vállalatok kibocsátása, a dolgozók elszámolt munkateljesítménye, azonban a keresetek bizonyos része a létfenntartás elismert kiadásaihoz igazodik, ami többnyire megtertartható volt ebben az időszakban is. A foglalkoztatottak bérszintje viszonylag merev maradt a válság időszakában, majd viszonylag rugalmas a fellendülés időszakában. Ennek egyik oka, hogy a munkabérben a teljesítmény növelésére ösztönző, eseti keresetelemek is vannak. A munkabérek rugalmas, illetve merev viselkedése összefügg a foglalkoztatottak (országos, ágazati, illetve helyi) érdekképviselésével. A szakszervezet szerepe a béralkukban

más összehasonlított országokban erőteljesebb, mint Japánban.

TÁRGYSZAVAK: bérek rugalmassága, gazdasági visszaesés, gazdasági fellendülés, panelvizsgálat, Japán

NÁDUDVARI ZOLTÁN

48/2015

A válság európai útkeresésének elemzése a vállalatdemográfia adataival

Special feature: business demography in the EU

Monthly Update on Industrial Policy Indicators and Analysis, 2014. 4. sz. 6–11.

URL: <http://ec.europa.eu/DocsRoom/documents/5499/attachments/1/translations/en/renditions/native>

A vállalkozás élettartama, túlélési esélye részben a nagyságtól is függ: a gazdasági válság a kis- és közepes méretűeket (a kkv-kat)¹ sújtotta legerősebben a legtöbb országban. Sokkal több kkv szűnt meg a spanyol és az olasz gazdaságban, mint az ennél kisebb mikrovállalat, illetve a 250 fős és annál nagyobb nagyvállalat.

A 2008 és 2011 közötti időszak átlagában a feldolgozóipar összes működő vállalatának cserélődési aránya (az újonnan alapítottak arányából levonva a felszámoltakét) a francia és a német gazdaságban (1,6%, illetve 0,7%) pozitív, tehát nőtt a vállalatok száma. Ez az arány negatív volt a 2008 és 2011 közötti időszakban a spanyol (-2,1%), a brit (-3,1%) és a portugál (6,1%) gazdaságban, ahol a válság éveiben több vállalat szűnt meg, mint ahány újonnan alakult. Ehhez igazodnak a legalább öt éve működő feldolgozóipari vállalatok 2011-ben mért számarányai is: itt a francia (59,6%) túlélési ráta a legnagyobb, az olasz (50,6%) és a spanyol (47,4%) ráta jobb, mint például a brit (45,4%) vagy a német (43,2%).

A nagyvállalatok körében kisebb a függés a bankhitelektől, és a válság idején zuhanó belföldi kereslet helyett növelni tudták a kivitelt. Ahol a kkv-részesedés viszonylag nagy a foglalkoztatásban, illetve az ország és ágazatai hozzáadott értékben mért teljesítményében, ott kedvezőtlen hatású a nemzetgazdaság egészére is, ha a kisebb vállalatok

¹ A kkv-k (*small and medium sized enterprises – SME*) nagyságkategóriáinak küszöbszintjei 10–49 fős a kisvállalat, 50–249 fős a közepes vállalat. Külön kategória a legfeljebb 9 fős mikrovállalat, valamint a 250 fős és nagyobb nagyvállalat.

legtöbbjének romlanak a pénzügyi feltételei, csökken a rendelésük.

Az Eurostat 2011. tárgyévi létszámadatai szerint a feldolgozóipar foglalkoztatási arányai a következők: mikrovállalat 14%, kisvállalat 20%, közepes vállalat 25%, így a 250 fős és nagyobb vállalatokra jut a létszám mintegy 41%-a. Az említett négy kategória részesedése a 2011. évi hozzáadott értékben 7%, 15%, 23% illetve 55%, és ez a nagyobb egységek termelékenységére utal.

A vállalatok alapítására, megszűnésére összeállított nemzeti (ezen belül ágazati) adatsorok összehasonlítása alapján megállapítható, hogy a túlélési ráta olyan esetben nagyobb, ahol nagyobbak a tevékenység megszüntetésének költségei, és kisebb a túlélési ráta, ahol a vállalat megszüntetése olcsóbb, egyszerűbb. Minél nagyobb a vállalati csőd miatti költség, annál nagyobb a valószínűsége, hogy a korábban alapított vállalat hosszabb ideig marad a rendszerben. A túlélést választhatják akkor is, ha működésük veszteségessé vált, és nem maradt fejlődési kilátás sem. A megszűnés kis költséggel jár például a német gazdaságban, ahol alacsony a feldolgozóipari vállalatok túlélési rátája, viszont stabil maradt a vállalatok száma. Ebben valószínűleg a kedvező pénzügyi környezet is szerepet kap, megkönnyíti új vállalatok belépését.

A kkv-k fejlődését, túlélését sok vizsgált országban az is korlátozta, hogy a vállalat nehezen szerezhethet külső pénzforrást, és nagyok a különbségek az elérhető kölcsönök költségeiben. A kisebb vállalatok akár könnyebben is felvehetnek kölcsönt például Németországban, mint a nagyobbak, az olasz, a spanyol és a francia kkv-k azonban sokkal nehezebben szerezhethetnek külső pénzforrást.

A viszonylag olcsóbb, jobb pénzügyi forrás mellett fontos fejlődési feltétel a kedvező értékesítési lehetőség is. A bevétel növekedése elősegíti, hogy a kkv-k jövedelmezőbben működjenek, a nyereségét újból befektesse anélkül, hogy külső tőkét venne igénybe. A német vállalatok fő nehézsége például nem a külső finanszírozás, hanem a munkaerőköltség, valamint a vevők elérése. A vállalatok, és különösen a kkv-k nemzeti szabályozásának javítása révén megkönnyíthető a tőkeforrások elérése, bekapcsolásuk a nemzetközi termelési folyamatokba. A belföldi kereslet élénkítése is kedvező hatású a vállalatok túlélésére.

TÁRGYSZAVAK: vállalatok demográfiája, gazdasági válság, kis- és középvállalkozások, nemzetközi összehasonlítás, Európai Unió

NÁDUDVARI ZOLTÁN

49/2015

Az euróövezet kis- és közepes vállalatainak finanszírozási esélyei, akadályai

Bahar Öztürk – Mico Mrkaic: SMEs' access to finance in the Euro Area. What helps or hampers?

International Monetary Fund Working Papers, 2014. 78. sz. 30 p.

URL: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2014/wp1478.pdf>

Az euróövezetben a válság éveiben több ezer kis- és közepes vállalatot (kkv-t) elemeztek, hogy milyen feltételekkel jutott külső pénzügyi forrásokhoz. Olyan statisztikai mutatók összefüggéseit vizsgálták, mint az adósság aránya az adós eszközeinek értékéhez képest (*debt-to-asset ratios*), a bankköltségek alakulása, a támogatások szerepe a kölcsönfelvételben stb. A 2009-ben indult adatgyűjtés a mikro-, a kis- és a közepes vállalatok pénzügyi helyzetét méri fel. Összesen nyolc alkalommal végeztek hasonló nemzetközi felmérést. Az adatszolgáltatók közlik például a vállalat életkorát, a székhely országát, a pénzügyi önállóságot, a tulajdonosi szerkezetet, a főtevékenység gazdasági ágazatát. A legutóbbi adatgyűjtés a 2012 októbertől és 2013 márciusa közötti időszakra vonatkozott.

Az Európai Központi Bank (EKB) két évente végez adatgyűjtést az euróövezetben lévő nagyobb országok pénzügyi mutatóinak összeállításához, hat kisebb ország (Ciprus, Észtország, Luxemburg, Málta, Szlovákia és Szlovénia) nélkül, amelyek együttes részesedése a térség GDP-értékéből csak 2%, és az euróövezetben a foglalkoztatottak kevesebb mint 3%-át képviselik.

A modellvizsgálatok függő változója a „bankhitel elérése” (*bank access*), amelyre három válasz adható. A lehetséges válaszok: „az utóbbi hat hónapban a bankkölcsönei növekedtek („3”), változatlanok maradtak („2”), csökkentek („1” a válasz kódja).

TÁRGYSZAVAK: kis- és középvállalkozások, pénzügyi helyzet, adósságint, euróövezet

NÁDUDVARI ZOLTÁN

50/2015

Az egyéni vállalkozások bevételei a norvég vállalatok és személyek összekapcsolt adataiban, 2002–2011

Mirjam van Praag – Arvid Raknerud: The entrepreneurial earnings puzzle. Evidence from matched person-firm data

Discussion Papers, November 2014, 789. sz. Statistics Norway, Research Department. 32 p.

URL: http://www.ssb.no/en/forskning/discussion-papers/_attachment/204314?_ts=1497a9dbfd8

A Norvégiában 2002 és 2011 között alapított gazdasági egységeket az önálló egyéni vállalkozások viselkedésének, döntéseinek statisztikai vizsgálatával elemezték. Az eredmények azt mutatják, hogy az egyéni vállalkozások tulajdonosainak egy része rendelkezhetne alternatív munkajövedelemmel is, és van olyan helyzet is, amelyben nincs reális lehetőség ilyen keresetre (például a kényszervállalkozásokban). Az adatgyűjtés kiterjedt a gazdasági egységek megszerzett jövedelmeire, tulajdonosi részesedésére.

A számítások eredménye, hogy az átlagos megtérülés szignifikánsan negatív az időszakban indított önfoglalkoztatók körében. A felmért vállalkozások egy része bejegyzett induló cég (*incorporated firms*), amelyek tőkemegtérülése szignifikánsan pozitív, feltéve hogy befektetésük legalább megközelíti a tőzstőke minimális értékét, azonban átlagos jövedelmezőségi szintjük alacsony. Az átlagost 10%-kal meghaladó jövedelmezőségi szinttel működnek olyan bejegyzett vállalkozások, amelyek befektetése induláskor legalább kétszerese a minimális tőkekövetelménynek. Mások a jövedelmezőség mutatói az induló önfoglalkoztatók, önálló egyéni vállalkozások (*sole proprietors*) körében.

A teljes kereten belül elhatárolták egymástól a munkaügyi, az adózási és a vállalkozás-statisztikai adatok alapján az önfoglalkoztatókat és a bejegyzett cégek tulajdonosait (az utóbbiakra bejegyezték a tulajdoni részesedéseiket). Az elemzés átvette a statisztikai regiszterekből az egyes üzleti évek bevételi, valamint foglalkoztatási adatait az egyes vállalkozások és azok eljáratai szerint.

Megállapították az egyes évek adózás előtti vállalkozási nyereségét a vállalkozások reprezentatív mintájára. Az elemzés megkülönbözteti az önfoglalkoztató vállalkozót, a bejegyzett cégekben alkalmazásban állókat, a dolgozó tulajdonost, valamint a

munkanélkülieket. Az adattáblák figyelembe veszik a jövedelmeket, egyrészt a munkavállalók bérét, másrészt az önfoglalkoztatók munkajövedelmét, továbbá a jövedelem transzferjeit, például a vállalat tulajdonosának keresetét, egyéni részesedését a működési eredményből. A norvégiai egyéni vállalkozások közül kiemelten vizsgálták azokat, amelyek tulajdonosai korábban teljes munkaidős munkavállalók voltak más (bejegyzett) vállalkozás alkalmazásában.

Több rétege van a vizsgálat mintájának: az önfoglalkoztató, nem bejegyzett egyéni vállalkozás, illetve a „nagyobb” és a „kisebb” bejegyzett induló cég. Ezzel a csoportosítással megvizsgálható, hogyan alakul az induló norvégiai vállalkozások jövedelmezősége az egyes kategóriákban, és elemezhető a befektetett tőke megtérülésének forrása is. A nagyobb vállalkozások tulajdonosi jövedelme vonzó, azonban az önfoglalkoztatók ilyen kiegészítő jövedelmet másoktól nem kaphatnak.

A norvégiai minta elemeire elszámolt jövedelmek eltérő bizonytalanságúak, mert a mikrovállalat (bejegyzés hiányában) nem állít össze bevételeiről, ráfordításairól részletes elszámolást, nincs megfelelő számviteli módszere. Érdekében áll olyan félrevezető jelentést küldeni, amely az adóterheit mérsékli. Az önfoglalkoztató egyéni vállalkozások vesztesége ezért is kérdéses. Egyes kutatók úgy készítenek becslést, hogy felméri, a személy mekkora bérre, keresetre számíthatna, ha alkalmazásba állna. Ilyen használatot a munkaerőpiac felmért bérei alapján könnyebb bevonnai a statisztikai számításokba, feltéve, hogy a személy az induló vállalkozása helyett alkalmazottként szerezhet munkajövedelmet.

Lényeges vizsgálati szempont, hogy a férfiak és a nők viszonylag magas foglalkoztatási rátája miként alakítja a kényszervállalkozások arányát Norvégiában, és milyen hatású a bejegyzett vállalkozások nemzeti aránya a mintasokaság átlagos jövedelmére. A magas munkanélküliségi rátájú országokban nagyobb arányban alapítanak önfoglalkoztató egyéni vállalkozást, mint Norvégiában. Ilyen összetétel esetén várhatóan kedvezőtlenebbek a tőke megtérülési viszonyai is, a kényszervállalkozások sok esetben ráfizetéses működése következtében.

TÁRGYSZAVAK: egyéni vállalkozás, mikroadatok, foglalkoztatottság nemek szerint, jövedelemtranszfer, tőkemegtérülés, Norvégia

51/2015

A globális vállalatcsoportok és a nemzetközi technológiatranszfer

William J. Zeile: Multinational enterprises and international technology transfer

Bureau of Economic Analysis, September 2014. 8 p.

URL: http://www.bea.gov/scb/pdf/2014/09%20September/0914_multinational_enterprises_and_tech_nology_transfer.pdf

Az Egyesült Államok hivatalos gazdasági elemzései felhasználják a BEA (U. S. Bureau of Economic Analysis) mikroadatait, amelyek külföldi érdeklőségek adatgyűjtéséből származnak (surveys of international direct investment), és statisztikai célokra felhasználhatók. A mikroadatokat alkalmazó kutatók az Egyesült Államok külföldi közvetlen befektetéseinek fontosabb gazdasági folyamatait elemezték. A négy közzétett esettanulmány vállalati szinten értékeli a nemzetközi technológiai diffúzió és a termelési láncok lényeges változásait. Ezek szervesen összefüggnek a szellemi tulajdon jog védelmében végrehajtott reformokkal. Egy további elemzés a nemzetközi termelési láncok kapcsán értékeli az egyesült államokbeli székhelyű globális vállalatcsoportok körében az ismeretek terjedésének elsődlegesen érvényesülő földrajzi irányait, illetve a térbeli korlátok előfordulását és okait. A bemutatott hatodik tanulmány elemzi a globális csoportok innovációiban kialakult, több országra kiterjedő együttműködés feltételeit, hatásait.

A multinacionális vállalatcsoportok részesedése több mint 75% az Egyesült Államok vállalati kutatás-fejlesztési (K+F) ráfordításának 2010. évi összes értékében. A más országokban is hasznosított új technológiáikat az jellemzi, hogy viszonylag gyenge a szellemi tulajdon védelme egyes fogadó országokban. A csoportok élenjáró technológiáinak átadására hatással van, hogy mennyire megoldott az új ismeretek nemzetközi kommunikációja. A multinacionális csoport több külföldi telephelyén végezhető kutatás, műszaki fejlesztés, ami növeli az innováció vállalati költségét a részeredményeik integrálása során, a piacépes új termék, szolgáltatás létrehozásában.

TÁRGYSZAVAK: nemzetközi technológiai transzfer, multinacionális vállalat, globális termelési lánc, Amerikai Egyesült Államok

NÁDUDVARI ZOLTÁN

52/2015

Négy statisztikai mutató az Amerikai Egyesült Államok feldolgozóiparának erősségére

Theodore H. Moran – Lindsay Oldenski: The US manufacturing base. Four signs of strength

Policy Brief of Peterson Institute for International Economics, June 2014. Pb14–18. sz. 12 p.

URL: <http://www.iie.com/publications/pb/pb14-18.pdf>

Az Egyesült Államok feldolgozóiparában sok munkahely megszűnt, és különösen a válság éveiben csökkent a létszám. 1960-ban a nem mezőgazdasági ágazatok összes foglalkoztatottjának 28,4%-át az Egyesült Államok feldolgozóipari vállalatai alkalmazták, arányuk 8,8%-ra zuhant 2013-ban. A hivatalos statisztikai adatok szerint a feldolgozóipari munkahelyek száma a 2000. évihez mérten csaknem 30%-kal csökkent, azonban ágazatainak együttes termelékenysége nemzetközi összehasonlításban is versenyképes. Elemzések mutatják be a termelékenység alakulását az Egyesült Államok feldolgozóiparának alágai szerinti bontásokkal, és az indikátorokat összehasonlítják más országokéval is. Kiemelt figyelmet kap a Kínával folytatott verseny és annak hatása az elektronikai és más feldolgozóipari ágazatok innovációira.

Az Egyesült Államok feldolgozóipara fellendülésének, erősségének több jele van, például nő a kibocsátása, és az Egyesült Államok gazdaságának más ágaival összevetve nagyobb a nemzetközi versenyképessége. Erősödnek az amerikai székhelyű multinacionális feldolgozóipari csoportok pozíciói más országokban is, ennek egyik hajtóereje, hogy a termelékenységüket rendszerint gyorsabban növelik, mint a fogadó országok termelői.

TÁRGYSZAVAK: feldolgozóipar, makrogazdasági jelzőszámok, termelékenységi szint, Amerikai Egyesült Államok

NÁDUDVARI ZOLTÁN

53/2015

Az emberi potenciál ökológiai komponense

Елена Викторовна Рюмина: Экологический фактор развития человеческого потенциала

Вопросы статистике, 2014. 6. sz. 34–36.

Az emberi potenciál fogalmát mindeztáig nem határozták meg pontosan. Egyedül a fogalom bevezetésének célja világos: túltekinteni az társadalmi fejlődés céljainak tisztán gazdasági tényezőin, és azon,

hogyan a népséget pusztán a munka szemszögéből szemléljük. A fogalom tartalma még nem teljesen világos, ugyanakkor – ahogy az lenni szokott – megjelent a formális konstrukciója; már 1990-től használatos az emberi fejlettségi index (Human Development Index, HDI). Ez a mutató azonban nem veszi számításba az ökológiai tényezőket. Ez azzal magyarázható, hogy a környezet nem a népesség jellemzője, hanem a létezésének feltétele, mely azonban erősen meghatározza az emberi fejlődést. A bekövetkező ökológiai kár emberi és technológiai tényezőktől is függ, ezért a HDI egyik (például az iskolázottság szintjét kifejező) összetevője érvényesíthetné a lakosság kultúrájának színvonalát, az ország ökológiai nevelésének helyzetét.

További ajánlás, hogy a GDP egy lakosra jutó értékét változtassa a HDI-ben a környezeti állapot, hiszen felmérhetők az ország fontosabb szennyező forrásai. Ahol csúcstechnikát alkalmaznak, ott kisebb a károsodás esélye, és az emberi potenciál fejlettsége is összefügg az ilyen „tisztább” jövedelemtermelés súlyával.

Az országok HDI-értékében eszerint nem a GDP egy főre jutó értéke a megfelelő összetevő, hanem az olyan korrigált érték, amely az ENSZ ajánlásának megfelelően csökkenti a jövedelem számított értékét a természeti erőforrásokban okozott minőségromlás, valamint a környezetszennyezésből eredő többletráfordítások becsült éves értékével. Gyakorlati példa szemlélteti az oroszországi földgáz kitermelés kártételét, amely a GDP-ben nagy súlyú, de az ajánlott ökológiai alapú korrekció a HDI összetevőjét is lényegesen csökkenti. Az ilyen termelés emberi potenciálja sokkal kisebb, mint például a főváros csúcstechnikát alkalmazó ágazataiban.

A termelés okozhat környezeti károkat, ezek felszámolásának ráfordításait is célszerű figyelembe venni az emberi potenciál alakulásában. Az ilyen elszámolások egyik megközelítése az állományadatokkal számol (úgynevezett stock mutató például a népesség várható élettartama vagy a felhalmozott tudás) a vizsgálat időpontjában. A létrehozott jövedelem és a károk elszámolása viszont arra az időszakra vonatkozik, ahol az éves indexsorok a változást mérik.

Az országos teljesítmény a fontosabb földrajzi térségek szerinti bontással számítható ki. A bruttó regionális termék (GRP) mint területi mutató sorodik Oroszország egészének GDP-szintjéhez mérve. Az ENSZ-ajánlás az egy lakosra jutó GRP-mutatóra is alkalmazható, ahol a számítás levonja a

bruttó jövedelemből a nettó környezetterhelés becsült éves értékét. Itt a természeti erőforrásokból (például a földgáz kitermeléséből) származó jövedelmeket csökkentik az azzal okozott ökológiai károkkal és minőségromlással. Az így meghatározott úgynevezett nettó környezetterhelés a 2003. évi oroszországi GRP százalékában átlagosan 18,2% (ez a fajlagos környezeti kártétel). Ahol csúcstechnikát alkalmaznak (például Moszkvában), a kiigazított éves területi mutató eléri a GRP eredeti értékének 87%-át, míg a földgázlelőhelyeken (például a Nyenyeci körzetben) csak a 13%-ot.

A nyolcvan oroszországi földrajzi körzet korrigált HDI-je 0,561–1,00 aránnyal jellemezhető. Pontosan 1,00 az arány, ahol területi GDP eredeti értékét nem csökkentik a környezeti ráfordításokkal, minőségromlással, viszont kiugróan nagy a csökkenés például az említett Nyenyeci körzetben. A HDI lényegében az emberi potenciált, a lakosság lehetőségeit hasonlítja össze, így a nagyobb (országos vagy körzeti) jövedelemtermelés elvileg nagyobb HDI-értékkel járna. Az ökológiai tényezőkkel végzett csökkentés azonban nemcsak a most élő nemzedék lehetőségeit fejezi ki, hanem a következő generációkét is.

A módszertan alapja, hogy a HDI tényezőjeként elszámolt jövedelmet csökkentik a várható ökológiai károk, helyreállítási költségek. Az fejeződik ki a korrekcióban, hogy hiányzik a tiszta termelés anyagi és emberi feltétele, ez pedig kisebb lehetőséget ad a jólét javítására akár országosan, akár a vizsgált körzetekben. Több változatot ajánlanak az emberi potenciál meghatározására; bármelyiket is választják, elkerülhetetlen az ökológiai tényezők alapján korrigált (GDP- vagy GRP-) jövedelem elszámolása.

TÁRGYSZAVAK: emberi potenciál, ökológiai tényezők, Human Development Index, Oroszország

BEDECS ÉVA

Társadalom

54/2015

Színre lép egy folyóirat: Sociology of Development (Fejlesztésszociológia)

URL: <http://www.jstor.org/stable/10.1525/sod.2015.1.issue-1>

Új, negyedévente jelentkező nemzetközi folyóirat indult 2015 márciusában a fejlesztés tág értelemben vett szociológiájának művelésére a University of

California Press gondozásában. A kiadvány kiteljesíti az Amerikai Szociológiai Társaság és a Nemzetközi Szociológiai Társaság fejlesztéssel és fejlődéssel foglalkozó tagjainak tevékenységét, különös figyelmet fordítva a „Dél” országainak égető problémáira, a felzárkóztatásukkal járó társadalmi kérdésekre – jelzik bevezetőjükben az alapító szerkesztők, Andrew K. Jorgenson és Jeffrey Kentor, a University of Utah professzorai. Elgondolásuk szerint a kiadvány a gazdasági fejlődéstől a jóléten keresztül az egészségügy és az egyenlőtlenség kérdésköréig a szellemi sokféleség jegyében, elméleti beállítottságuktól függetlenül közli a fejlődés, fejlesztés témakörében vizsgálódó szociológusok, politológusok, földrajztudósok írásait.

A nagy átalakulás nyomában – nemzeti és globális dinamika című írásában Peter Evans a Polányi Károly 1944-es művében foglaltak megvalósulására figyelmeztet, vagyis a gazdasági liberalizmus és a szociális védelem egymásnak ellentmondó elveinek kölcsönhatását szemlélteti, a szociális védelem fokozatos érvényesülését vizsgálja (az ütemet illetően idézve Piketty megjegyzését: „nem eléggé nagy átalakulás”). Amellett érvel, hogy a napjaink populizmusát a nemzetállamoknak a globális kapitalizmus által kifejtett kényszereire adott válaszként értelmezők mellett megfigyelhető a globális erők esetenkénti erőtlensége is, és ezt egyrészt Izland és Argentína példáján bizonyítja, részletesebben pedig Brazília elmúlt fél évszázados történelmében is – az egyenlőtlenségek fennmaradtak ugyan, de a munkavállalók egyre nagyobb hányada került jogilag rendezett helyzetbe, és a minimálbér emelése és indexálási alapként kezelése szintén a szociális védekezés képességét mutatja. Alejandro Portes írása (*A fejlesztés szociológiája: a modernizációtól az „intézményi fordulatig”*) öt latin-amerikai ország huszonhárom intézményének vizsgálati eredményeit ismerteti. A kutatás igazolta az intézmények empirikus tanulmányozásának lehetőségét, feltárva egy sor eltérést mind az egyes intézmények, mind a különböző országok között. A fejlesztési intézmények meghatározó vonásai között említi a meritokrácia központi szerepét, a belső hatalmi klikkek hiányát, a külső környezettel szembeni aktív fellépésüket. Az írás arra válasz, hogy bár a kutatók között egyetértés van arról, hogy a gazdasági fejlődésben és a társadalmak előrehaladásában a központi szerepet az intézmények játsszák, ennek következményei eddig nem mutatkoztak meg az empirikus vizsgálatokban. Ennek oka részben a koncepció kidolgozatlansága, részben pedig az a

tendencia, hogy az elemzés egységeinek az egyes nemzetek egészét tekintsék, függetlenül azok eltérő belső tagoltságától. Az új folyóirat első számának további írásai az állam és a piaci folyamatok viszonyával foglalkoznak a nemzetinél alacsonyabb szinten (az Egyesült Államokon belül), elemzik az összehasonlító történeti elemzés módjait a fejlesztések vizsgálatában, valamint a nők szerepének alakulását a harmadik világban.

TÁRGYSZAVAK: fejlesztés, egyenlőtlenség, globális kapitalizmus

HOLKA LÁSZLÓ

55/2015

Mit jelent a NEET, és miért olyan könnyű félreérteni a fogalmat?

Sara Elder: What does NEETs mean and why is the concept so easily misinterpreted?

ILO Technical Brief, 2015. 1. sz. 16 p.

URL: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/-dgreports/-dcomm/documents/publication/wcms_343153.pdf

A szerző, azaz a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (ILO) főtanácsadója által felvetett kérdésre, hogy mit fed a NEET rövidítés, szabatos meghatározást ad az Eurofound (ld. 43/2015), nevezetesen: „nem foglalkoztatott, oktatásban és képzésben nem részesülő fiatalok”. A „youth not in employment, education or training” angol meghatározás történeti értelmezése szerint „a NEET mozaikszót először az Egyesült Királyságban használták az 1980-as évek vége felé; a munkanélküli ellátásra vonatkozó politika változása nyomán felmerült, hogy másként kategorizálják a fiatalokat. Azóta a NEET-csoport iránti érdeklődés az uniós szakpolitika szintjére emelkedett, és csaknem minden tagállam megalkotta a maga NEET-nek megfelelő fogalom meghatározását”. Ezen túlmenően a munkaerőpiac és a fiatalok társadalmi helyzetének megfigyelésére, valamint a tagállamok közötti összehasonlítás megkönnyítésére az Európai Bizottság az Európa 2020 stratégia részeként új mutatókat vezetett be, köztük a NEET-csoport fogalmát. Ebbe a csoportba jellemzően azok a 15 és 24 év közötti fiatalok tartoznak, akik végzettségüktől függetlenül a munka és az oktatás világából egyaránt kikerültek, az ő esetükben a munkaerő-piaci és a társadalmi kirekesztődés veszélye fokozottabb. A mutatót az ILO is alkalmazza,

a szervezet látókörébe persze a fejlődő országok is bekerülnek.

Sara Eldert éppen a különböző jövedelmi helyzetű államok adottságaitól független fogalomhasználat sarkallta kritikai észrevételekre. Kiindulópontja szerint a NEET új indikátorként indulva a 2000-es évek elején még csak a korai iskolaelhagyás jelzésére szorítkozott, majd a fenntartható fejlődés elérését szorgalmazó tervezetekben az ifjúsági munkanélküliség átfogó, és egyre gyakrabban használt mutatójává fejlődött. Azért válhatott népszerűvé, mert oly tág, hogy a fiatalok sérülékenységének egyszerre három jellemzőjét átfogja: a munkanélküliséget, a korai iskolaelhagyást és a „reményvesztett dolgozó” állapotot. A NEET fogalmi lehatárolása nem egységes a nemzetközi szervezeteknél; az Eurostat és az ILO definíciója szerint a csoport a nem foglalkoztatott és további oktatásba és képzésbe nem bevont népesség adott korcsoporton és nemen belüli százalékos arányát fedi. A mutató számlálójába az egyes személyek két feltétel esetén kerülnek be: nem foglalkoztatottak (azaz munkanélküliek vagy inaktívok), és a felvételt megelőző négy hét folyamán nem vettek részt semmilyen oktatásban vagy képzésben. A számlálóban az Eurostat az azonos korú és nemű népességet szerepelteti, kivéve azokat a válaszadókat, akik nem feleltek a „Részvétel rendszeres oktatásban vagy képzésben” kérdésre (az ILO ettől az utóbbtól tekint). A téma irodalma gyakran leegyszerűsíti az érintett csoportba tartozók létszámának mérését a munkanélküliek + inaktív nem tanulók képletre, figyelmen kívül hagyva, hogy egyes munkanélküliek egyben diákok is, ezért ki kellene zárni őket a számításokból. A szerző szerint, ha egy diák legalább egy órát dolgozott a vonatkozó időszakot jelentő héten, úgy a munkaerő-statisztika nemzetközi szabványai szerint foglalkoztatottnak kell tekinteni. Ha egy diák nem dolgozott, de munkára készen állt, vagy munkát keresett, úgy a munkanélküliek közé sorolandó. A meghatározás árnyalatnyinak tűnhet, ám a szerző az ILO ifjúsági adatbázisában végzett ellenőrzésének tanúsága szerint (negyvenegy fejlődő ország félszáz háztartásfelvétele) a „szűkebb” és a „tágabb” meghatározás közötti eltérések tizenegy országban 10%-osnál nagyobbak bizonyultak. Márpedig a szakpolitikák kimunkálása során 1%-os eltérés is jelentős lehet.

„Hogyan lehet (félre)értelmezni a NEET rátáját?” – kérdi a következő rész címe, amely tízféle meghatározás táblázatba foglalt áttekintését adja,

leszögezve: a legtöbb értelmezés az adott csoportba tartozókat a munkaerő-piaci reményvesztettséggel, a munkanélküliséggel, a marginalizálódással és kirekesztettséggel hozza kapcsolatba. Reményvesztett fiatalok azok, akik a munkaerőpiac kilátástalansága miatt feladták az álláskeresést; statisztikai értelemben munkába állhatnának, de nem teszik, mert nem tudják hogyan és hol keresenek állást; nem találnak képzettségüknek megfelelő munkát; korábbi álláskereséseik eredménytelenek maradtak; túl fiataloknak érzik magukat ahhoz, hogy munkát találjanak; az az érzésük, hogy környezetükben nincsenek álláslehetőségek. A NEET-csoporton belül harminchét fejlődő ország adatainak megfelelő vizsgálata szerint azonban arányuk átlagosan mindössze 9,1%, vagyis a csoporthoz tartozókat nem szabad azonosítani a reményvesztettekkel. A NEET státusa továbbá technikai értelemben megfelel a munkanélküliségnek. Csakhogy az álláskeresőkön kívül szerepelnek itt a sem oktatásban, sem képzésben nem részesülők, tehát az inaktív nem tanulók is. Ők azonban nem keresnek aktív módon munkahelyet, legtöbbjük ugyanis a háztartáshoz kötődő fiatal nő (azaz „nem készek munkába állni”) – a NEET ezért a munkanélküliekkel sem azonosítható alaposabb vizsgálat nélkül. Végül a NEET csoportja a marginalizáltaknak és a kirekesztetteknek is alapvetően csak technikai értelemben feleltethető meg – ám az oktatásba és a munkavállalásba be nem vont fiatal nők előfordulása miatt az előző két esetnél jobban közelít hozzájuk. A fogalom eltérő értelmezései következtében a levont következtetések is félrevezetőek lehetnek. A szerző ezt a fejlődő országok egy csoportja és az Európai Unió adatainak elemzésén mutatja be: 2012-ben a NEET rátája az EU-27 országaiban 15,4% volt, ami kiegészítő információk nélkül nem nevezhető beszédes adatnak, ráadásul a magas és az alacsony jövedelmű országcsoportok megfelelő mutatója sem mutat jelentős eltéréseket. A szerző a közepes jövedelmű országok mutatóinak részletes elemzésével a minél árnyaltabb megközelítés mellett érvel, leszögezve: a mutató összetevői szerint tanácsos vizsgálni, ehhez igazítva a helyzet rendezésére hivatott szakpolitikákat.

TÁRGYSZAVAK: ifjúsági munkanélküliség, oktatás, képzés, reményvesztett dolgozók, kirekesztettség, NEET

56/2015

A NEET-ifjúság a válság után. Feladatok és politikák

Stéphane Carcillo – Rodrigo Fernández – Sebastian Königs – Andreea Minea.: NEET youth in the aftermath of the crisis. Challenges and policies *OECD Social, Employment and Migration Working Papers*, 164. sz. 2015. február 26. 109 p.
URL: <http://dx.doi.org/10.1787/5js6363503f6-en>
DOI: 10.1787/5js6363503f6-en

A tanulmány a Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (OECD) tagállamaiban élő ifjúság helyzetét tekinti át a 2008. évi pénzügyi válságot követő időszakban, különös tekintettel a se nem foglalkoztatott, se nem tanuló fiatalok (NEET) jellemzőire. A leginkább hátrányos helyzetbe kerülő fiatalok helyzetének javítására vonatkozó állami beavatkozások indokoltságát az adja, hogy az érintett csoportba tartozók aránya alapján ítélve a válság következményei tartós hatást fejtenek ki. Az OECD tagállamaiban 2007 és 2012 között a foglalkoztatottsági ráta 4,6%-kal visszaesett, és hasonló hanyatlás jellemezte a fiatal korosztályokat is (fiatalok alatt a tanulmány a 15/16–29 éves korosztályt érti). A foglalkoztatottak csoportján belül erőteljesen megnőtt a részmunkaidőben dolgozók aránya, a fiatalok körében pedig az idősebbekhez képest jóval gyakoribb lett az ideiglenes munkákat végzők aránya. Ebben a helyzetben az alacsony végzettségű fiatalok esetében nagyobb az esély, hogy munka nélkül maradnak, vagy hogy nem szokványos módokon helyezkednek el, mint azonos korcsoportba tartozó társaik. Mindez mérhetetlenül nagy feladatok elé állította a szervezet tagállamait: egyre szűkülő pénzügyi mozgástérben kellene javítaniuk a fiatalok foglalkoztatottságán, növelni a társadalmi integrációt. És bár a legsérülékenyebb csoportok, a munkaerő-piaci belépésnél legtöbb akadályba ütközők kiemelt figyelmet érdemelnének, jelenleg vajmi kevés tudható arról, kik a hosszabb távú szegénység kockázatának leginkább kitett fiatalok, hogy melyek a munkába állásukat leginkább hátráltató tényezők, hogy miként lehetne elősegíteni, hogy önálló pénzkereseti forráshoz jussanak. A tanulmány a munkaerő-felvételek és a háztartási költségvetési felvételek adatait használja fel.

A vizsgált korosztály gazdasági aktivitási rátája országonként nagy különbségeket mutat, Japán 40%-os mutatójától Svájc 74%-os megfelelő értékéig

terjed, ami az oktatásban részt vevők, a NEET-hez soroltak arányainak eltéréseire, a diákok foglalkoztatottságának különbségeire vezethető vissza. Az OECD átlagát tekintve 2012-ben a korcsoport 36%-a tanuló volt, 13% ötvözte a tanulást a munkavállalással, és 16% tartozott a NEET csoportjába. A gazdasági aktivitási arány 2007 és 2012 között csaknem minden tagállamban csökkent, a legnagyobb mértékben Írországból és Spanyolországból (11, illetve 10%-kal). A NEET-csoportba soroltak aránya mindenhol emelkedett (öt év alatt az OECD átlagában 2,3 százalékponttal), ezen belül 10%-ot meghaladó mértékben Görögországból, Írországból és Spanyolországból, 5-5 százalékponttal Dániában és Olaszországból. A növekedés zöme a NEET munkanélküli alcsoportjának gyarapodásából fakadt, míg az inaktívok közé soroltak száma a válság ellenére is szinten maradt, vagy csökkent. Ebből következik, hogy a velük kapcsolatos intézkedéseket is egymástól elkülönítve kell kezelni (csak a munkanélküliek száma reagál haladéktalanul a gazdaság ingadozásaira). Ezzel együtt a NEET csoportjába soroltaknak több mint a fele inaktív, és politikai beavatkozás nélkül feltehetőleg az is marad. A vázolt jelenségek számos oknál fogva aggasztóak: rövid távon a NEET-csoportba tartozás időtartamának meghosszabbodása a humán tőke stagnálását vagy hanyatlását okozza; a fiatalok rendszerint nem rendelkeznek a jövedelemkiesés vagy a munkanélküliség pótlásához szükséges anyagi tartalékokkal; a tartós munkanélküliség a reményvesztettség állapotába sodorhatja az érintetteket.

A NEET-státus erősen kötődik az iskolai végzettséghez: az ide soroltak 85%-a nem rendelkezik felsőfokú végzettséggel, és 36%-uk csupán alsó szintű középfokú tanulmányokat végzett. Ugyanakkor a válság kezdete óta a felsőfokú végzettségűek aránya növekedett, egyes országokban lényegesen: Görögországból, Mexikóból és Szlovákiából hét százalékpontnál nagyobb mértékben, hat százalékpontot meghaladóan pedig Hollandiából, Lengyelországból és az Egyesült Királyságból. A csoportba tartozók több mint fele 25 évesnél fiatalabb, a tizenévesek aránya a teljes létszámon belül 16% körüli. A NEET-be tartozók nemek szerinti összetétele a nők átlagosan 5%-os túlsúlyát mutatja, ám ennél nagyobb Törökországból, Mexikóból, Chiléből és Csehországból (30, 27, 16 és 10 százalékponttal). Négy éven át tartó, havonta felvett adatokat tartalmazó longitudinális vizsgálat igyekezett tisztázni az ifjúságnak az iskolából a munkaerő-piacra kerü-

lését, amelyet válogatott európai OECD-országokban végeztek el. Ennek eredményeként hét tipikus utat vázoltak fel, amelyek azonban a vizsgált időszak rövidege miatt megalapozott következtetések levonására kevésbé alkalmasak. Önálló fejezet tekinti át a NEET-csoportba soroltak számára az egyes tagállamokban a nehéz idők átvészelésére nyújtott jövedelempótló támogatási módokat, amelyek közül az általános szociális támogatások képviselik a legnagyobb súlyt. Egy további rész a NEET-státus meghaladásához szükségesnek ítélt programokat tekinti át. Összegzésként a tanulmány megállapítja: a legnagyobb nehézséget az ilyen helyzetben lévő fiatalok megtalálása és azonosítása jelenti, ami a szociális ellátást nyújtók és az érintett fiatalok közötti érintkezések gyakoriságának növelését igényelné.

TÁRGYSZAVAK: ifjúsági munkanélküliség, oktatás, képzés, NEET, OECD

HOLKA LÁSZLÓ

57/2015

A szegénységi kockázat mérése Németországban, kis léptékben – módszertani áttekintés

Stefan Kaup: Measuring small-scale at risk of poverty in Germany – a methodical overview. *Proceedings REAL CORP 2015. Tagungsband 5–7 May 2015, Ghent, Belgium*. Szerk.: Manfred Schrenk – Vasilij V. Popovich – Peter Zeile – Pietro Elisei. Ghent, 2015, CORP. 819–825.

URL: http://www.corp.at/archive/CORP2015_79.pdf

Területileg tagolt megközelítés alkalmazását javasolja a szegénység kockázatával sújtott háztartásokban élők számának meghatározására Stefan Kaup, a dortmundi ILS (Terület- és Városfejlesztési Kutatóintézet) munkatársa. Előadása a Várostervezési és Területfejlesztési Tudásközpont (CORP) elnevezésű nonprofit egyesület konferenciáján hangzott el, amelyet 2015. május 5. és 7. között tartottak a belgiumi Gent városában. Ismeretes, hogy az Európai Bizottság *EU 2020* kezdeményezését szem előtt tartva a következő évek fő célja, hogy a tagországokban legalább 20 millióval csökkenjen azok száma, akik szegénységben és társadalmi kirekesztettségben élnek, illetve akiknél a szegénység és a kirekesztettség reális veszélyt jelent.

A német Szövetségi Statisztikai Hivatal legfrissebb, 2014. évi publikációja szerint a német lakosság 20,3%-át sújtja szegénység vagy társadalmi kirekesz-

tettség. Az összetett mutató magában foglalja a szegénység kockázatának kitetteket (16,1%), az anyagi deprivációban (5,4%), valamint a súlyos anyagi deprivációban élőket (9,9%). A relatív jövedelmi szegénység mutatója a medián ekvivalens jövedelem 60%-ánál kevesebbel rendelkező háztartásokban élők arányát jelzi, amely a jövedelemre és életkörülményekre vonatkozó, éves uniós felvételből (SILC) származik. Adatai ugyan lehetővé teszik a mutató kiszámítását a NUTS-2 szintjére (Németország esetében ezzel a 39 Regierungsbezirk területét fedi le) – ám ez a regionális és a helyi igényeket távolról sem elégíti ki. Finomabb tagolás szükséges tehát, amelynek lehetséges adatforrásai között a szerző a népszámlálásokat és a mikrocenzusokat említi. Az alkalmazható módszerek közül bemutatja a kölni Gazdaságkutató Intézet (IW) által a 2012. évi németországi mikrocenzus adatainak almintáján végzett számításait, amely a mutató kiegészítéseként (viszonyítási pontként) a regionális árszínvonalakat is tartalmazta. A szerző ezektől eltekint, az eredményeket térképen ábrázolva megállapítja, hogy a NUTS-3 szintű megjelenítés a 429 város és vidéki körzet (Kreis, Landkreis) létrehozása során alkalmazott összevonások következtében kissé torzít, a rurális jellegű területi egységek közül például kilenc azonos értékkel tűnik ki.

Más módszerrel készültek azok a számítások, amelyeket az unió ESPON programjának 2012-ben indított projektje keretében végeztek – elnevezése TiPSE (The Territorial Dimension of Poverty and Social Exclusion in Europe, azaz A szegénység és a társadalmi kirekesztettség területi dimenziója Európában). A lineáris regressziót alkalmazó modell az Eurostat és a 2011. évi németországi népszámlálási adatbázisai alapján előre számított változókat alkalmaz, mind a NUTS-3, mind a NUTS-2 szintjére. Az eredményeket térképen megjelenítve szembeszökő a hasonlóság a kölni intézet által számított értékekkel, bár a második eljárás a módszertani megszorítások és a változók elérhetősége következtében túlbecsül némely értéket (olyannyira, hogy a NUTS-2 szintjén Lipcsét és Mecklenburg–Vorpommern tartományát ki kellett vonni az egybevetésből). A két módszer összehasonlítása azt mutatja, hogy lehetséges a szegénység kockázati mutatóit kisebb területi egységre számítani.

TÁRGYSZAVAK: jövedelmi szegénység, területfejlesztés, mikrocenzus, anyagi depriváció, SILC, Németország

HORVÁTH ALEXANDRA

58/2015

Mit gondolnak az európaiak a szegénység kialakulásáról? Többszintű elemzés az országokon belüli és közti heterogenitásról

Leonor Pereira da Costa – José G. Dias: What do Europeans believe to be the causes of poverty? A multilevel analysis of heterogeneity within and between countries

Social Indicators Research, 2015. 1. sz. 1–20.

URL: <http://link.springer.com/article/10.1007/s11205-014-0672-0>

DOI: 10.1007/s11205-014-0672-0

A szegénység kutatásában rendkívül fontos szerepet játszik, hogy az emberek mivel magyarázzák meg magát a jelenséget. E kultúrákon átívelő tanulmány fel kívánja mérni a szegénység kialakulásáról alkotott különbségeket és hasonlóságokat az Európai Unió huszonnyolc tagállamában. A többszintű modellek kidolgozásával lehetővé vált egyszerre két szinten, az egyéni és országos szinten végezni az elemzést: egy többszintű látens osztályozási modellt választottak ki, amelyben hat országtípus és hét egyéntípus szerepel. Annak ellenére, hogy egyéni szinten általában társadalmi okokra vezetnek vissza a szegénység kialakulását, egyes csoportok szerint maguk a szegények hibásak a helyzetükért. Azok szerint, akik nagyobb gazdasági nehézségekkel küzdenek, inkább társadalmi ok a szegénység, mint azok szerint, akik jobban élnek pénzügyileg és társadalmilag. A legfejlettebb országokban úgy vélik, hogy a szegénység az önzésből és a fatalizmusból eredeztethető, azonban a kevésbé fejlett országok szerint a szegénység alapja az igazságtalan társadalom. A szerzők véleménye szerint ezáltal elérhetővé válik egy mélyebb és gazdagabb elemzési módszer a hagyományos csoportosítási módszerekhez képest, amely egyszerre veszi számításba az analízis egymáshoz illeszkedő szintjeit.

TÁRGYSZAVAK: szegénység, jellegzetességek, többszintű modellek, Európai Unió

KALMÁR CSILLA

59/2015

A jóllét szubjektív megítélésének felhasználása a nem piaci javak értékének megállapításához: problémák és alkalmazások

И.Ю. Блам – С.Ю. Ковалёв: Использование субъективных оценок благосостояния для стоимостной оценки нерыночных благ: проблемы и область применения

Вопросы статистики, 2014. 9. sz. 24–32.

A piaci forgalomban nem szereplő javak értékének becslésében a meglévő eljárások kiegészítéseként szerepet kaphatnak a jóllét szubjektív megítéléséből kiinduló eljárások. Segítségükkel kísérlet tehető arra, hogy a közgazdasági számításokban felhasználják szociológiai és pszichológiai felmérések analitikus adatait. A becslések alapja az a feltételezés, hogy a használati érték empirikusan kielégítő módon megállapítható. A becslések közös vonása, hogy a határhasznot hasznossági egységekre alkalmazva, az adott javak minősége, és a megkérdezettek saját jóllétükre vonatkozó szubjektív megítélése közötti korreláció alapján igyekeznek meghatározni. A tanulmány az alkalmazott módszerek bemutatására és egybevetésére vállalkozik. A megszokott becslések vagy kinyilvánított, vagy kimutatott preferenciákra támaszkodnak; az első válfajon belül legelterjedtebb a hipotetikus helyzetben végzett feltételes becslés (contingent valuation). A második csoportba az egyén piaci és nem piaci javak közötti választásai tartoznak, amelyek során feltárható, melyiknek milyen értéket tulajdonít, azaz a hátrányt megelőző költségek eljárása (defensive and damage cost method). Mindegyikük közös nehézsége, hogy az egyensúlyi állapot meglétén kívül feltételezi a fogyasztói tájékozottságot, a kellő választékot, a rugalmas árképzést. A szubjektív jóllét alapján történő becslések köztes helyet foglalnak el a kétféle preferenciális eljárás között; előnyük, hogy az egyensúlytalanság állapotában is alkalmazhatóak, és teret engednek az érintettek benyomásainak, érzéseinek. A megítélés alá vont javak alapvetően a környezeti állapot jellemzőivel (zajártalom, környezeti szennyezettség), valamint a lakással, lakhatással kapcsolatosak. A tanulmány a módszerek összehasonlítását a szakirodalom áttekintése alapján végzi el.

TÁRGYSZAVAK: jóllét, szubjektív becslés, nem piaci javak, határhaszon

HOLKA LÁSZLÓ

60/2015

Családtámogató adópolitikai eszközök Franciaországban és Németországban – ajánlások Lengyelország számára

Magdalena Rękas: Tax policy tools as an element of pro-family policy in France and in Germany – recommendations for Poland

Ekonomia i Prawo. Economics and Law, 2015. 1. sz. 7–18.

URL: <http://apcz.pl/czasopisma/index.php/EiP/article/download/EiP.2015.001/4840>

DOI: 10.12775/EiP.2015.001

A statisztikai adatok tanúsága szerint komoly különbségek tapasztalhatók az egyes EU tagországokban az egygyerekes és a kétgyerekes családok családtámogatási adópolitikájában.

A lengyel demográfia és szociálpolitika jeles képviselője, Adam Kurzynowski szerint a családtámogatási politika alatt azokat az általános jogi normákat, rendelkezéseket és intézkedéseket értjük, melyek során az adott ország megállapít olyan feltételeket, melyekkel a családoknak lehetősége nyílik megfelelően fejlődni és szociálisan jelentős funkciókat ellátni. Két családtámogatási politikatípust különböztetünk meg: az explicit (egyértelműen a családra vonatkozó) és az implicit (közvetetten a családra vonatkozó) típust. Kifejezetten családcentrikus politikának számít például a népességeközpontú politika, a gyermeknevelésnél igénybe vehető szociális juttatásokkal kapcsolatos politika, a dolgozó szülők támogatása, és az egészségügyi ellátás biztosítása az anyának és a gyermekének. Azokban az országokban, ahol közvetlen családpolitikai intézkedéseket alkalmaznak, gyakran speciális intézményeket hoznak létre kormányzati szinten, hogy segítsék a szülőket. Az implicit családcentrikus politikában az adott ország más területeit érinti a szabályozás, amely nem kapcsolódik direkt módon a családokhoz, de súlyos következményekkel járna, ha a családokat nem vennék figyelembe a döntési folyamat során.

A leggyakoribb családmodell a kétgenerációs együttélés (szülők, gyerekek), azaz a nukleáris családmodell. A család fogalmát ennél tágabban szükséges értelmezni, tartalmaznia kell a különböző típusokat, felépítéseket, szerepeket és kapcsolatosakat is. A családtámogatási politika minden fellelhető családtípust (szegény családok, nagycsaládosok, csonka családok) érint. A leggyakoribb családtámo-

gatási eszközök között szerepel az ingyenes egészségügyi ellátás az anyának és gyermekének, szociális juttatások és speciális engedmények biztosítása (gyermekgondozási szabadság, szülési szabadság, szülői szabadság), adójóváírás, rugalmas foglalkoztatási formák, intézményesített gyermekgondozás (bölcsőde, óvoda, iskola, napközi), valamint a különböző kedvezménykártyák (például a nagycsaládosok számára).

Az utóbbi évtizedben Németország és Franciaország jelentősen növelte a ráfordítást a családtámogatási politikájára, ennek ellenére az eredmények nagyon eltérőek voltak. Németországban megháromszorozták a családtámogatásra fordított összeget, mégis tovább zuhant az ország termékenységi rátája, a népességszám csökken. Franciaország viszont egyike azoknak az országoknak, ahol egyre többen élnek. Az ország adórendszere Európa egyik legnagyobb családtámogatási rendszerének része. Az adózásban alkalmazott „családi hányados” révén a rendszer átcsoportosítja a pénzügyi erőforrásokat az azonos jövedelmű, gyermektelen családoktól a gyermekesekhez, a családtagok száma alapján megállapított „adózási egységekre” számított szorzók segítségével. Általában a harmadik gyermeket vállaló, átlagos jövedelemmel rendelkező családok mentesülnek a személyi jövedelemadó megfizetése alól. A németek a 2004 óta csökkenő népességszám láttán modernizálták a családokra vonatkozó adózási módokat, egyösszegű, adóalapot csökkentő kedvezményeket vezetve be; mérlegelték a francia minta követését is, de végül elvetették az ötletet és inkább csak az adókedvezményt növelték. 2014 óta azok a párok is részesülnek adókedvezményben, akik nem házasok, vagy élettársi kapcsolatban élnek.

Mindezek tükrében elmondható, hogy a kedvezőtlen termékenységi rátájú országoknál eltérő erőfeszítéseket kell tenni, hogy ösztönözzék a növekedést. A két ország gyakorlatának bemutatása után nyilvánvalóvá vált, hogy nincs egyetlen konkrét hatékony megoldás a probléma megoldására. Franciaországban hihetetlenül erős nemzeti szinten a gyermekgondozási rendszer is, elterjedtek a rugalmas foglalkoztatási formák is, ám mindezek nélkül nem lenne olyan magas a termékenységi ráta, ha csak az adópolitikai eszközöket használták volna eszközként. Németországban viszont a kedvező adónemekre fókuszáltak, amelyek nem segítették elő a termékenységi ráta növekedését, mivel nincs összefüggésben a többi családtámogatási eszközzel.

Nincs központi gyermekgondozási rendszer, mint Franciaországban, ezért is csökken a termékenységi ráta a családbarát politikai adónemek anyagi támogatásának növekedése ellenére is. Németországban továbbá egyoldalú a szociális juttatások rendszere, nem a család és a munkahely kapcsolatát veszi figyelembe a törvényalkotás, a német munkaadók például nem szívesen foglalkoztatnak nőket, mert problémás a gyermekfelügyelet megoldása – ez is egy magyarázat az alacsony termékenységi rátára.

A lengyel adórendszer csak két típusú családtámogató adónemet használ: a gyermekek utáni kedvezményeket, és a családi adókedvezményt a többgyermekes családoknál, hatása azonban korlátozott, mivel az érintett családok jövedelme gyakorta nem éri el az előírt küszöbértéket. A családtámogatási politika kedvező változtatása érdekében a lengyel kormány áttekintette az EU-tagállamok családtámogatási politikáit, kiemelten kezelve Franciaország és Németország példáját. A statisztikai adatok feldolgozásának hatására Lengyelországban bevezették az egész országban felhasználható Családi Kártyát, amely az első, nagyobb kedvezményt jogosító családtámogatási program keretében valósult meg.

Ha további családtámogatási programok bevezetése és végrehajtása ellenére sem sikerül költséghatékony megoldást találnia Lengyelországnak, akkor Románia sorsára jut: Romániában 2013-ban a nyugdíjasok száma magasabb volt a foglalkoztatottak számánál. Ez negatívan befolyásolja a társadalmat, a gazdaságot és a kultúrát. A következmények orvoslása gyakran költségesebb a megelőzésnél: a családtámogatási eljárásokkal megakadályozható a demográfiai katasztrófa.

TÁRGYSZAVAK: termékenységi ráta, adópolitika, családtámogatási politika, Franciaország, Németország

KALMÁR CSILLA

Demográfia

61/2015

Családtámogatási politika Franciaországban és Európában: a legújabb változások és a válság következményei

Olivier Thévenon – Willem Adema – Nabil Ali: Family policy in France and Europe: recent changes and effects of the crisis

Population & Societies, 512. sz. 2014. június. 1–4.

URL: https://www.ined.fr/fichier/s_rubrique/19853/population_societies_2014_512_family_policy_effects_crisis.en.pdf

Az elmúlt 15 évben az európai országokat tekintve jelentős változásokon esett át a családtámogatási politika. A támogatási rendszer szerkezete azonban országonként eltérő, hisz a juttatások formája¹ bizonyos mértékben visszatükrözi az adott ország nemzeti politikájában meglévő prioritásokat.

A tanulmány szerzői – az OECD által összeállított adatbázist (SOCX)² felhasználva – górcső alá veszik ezeket a rendszereket a különbségekre fókuszálva, valamint bemutatják a gazdasági válság hatásaira adott válaszlépéseket is. Általánosságban elmondható, hogy a legtöbb európai országban jelentősen megnőtt a családokra szánt szociális kiadások összege az ezredforduló utáni években. 2001-ben átlagosan a GDP 2,3%-át fordították erre a célra, 2009-ben ez az érték elérte a 2,9%-ot. A legnagyobb növekedést Írország, az Egyesült Királyság és Izland könyvelhette el, ezzel pedig bekerültek azon országok közé, ahol 2009-ben a szociális kiadások GDP-hez viszonyított mértéke elérte vagy meg is haladta a 4%-ot.

Majd minden európai országra igaz, hogy a gyerekszegénység és a családok szegénységének viszszaeszközítése az elsődleges célok között foglal helyet. Franciaországban arra is erőfeszítéseket tettek, hogy csökkentsék a gyermekes és gyermektelen családok életszínvonalának közti különbséget. A szerzők véleménye szerint azonban a szegénység enyhítésére irányuló családpolitika csak részben mondható sikeresnek, mivel a gyermekes családok relatív szegénységi rátájának átlaga nőtt az OECD országokban, valamint az európai országok harmadában, Franciaországot is beleértve. Ezzel szemben 2000 után Ausztriában, Magyarországon, az Egyesült Királyságban, és különösen Írországban a gyermekszegénységi ráta csökkenése figyelhető meg.

A célkitűzések között a gyerekek pszichés, kognitív és szociális fejlesztése is kiemelt helyet kapott. Ezt elősegítendő került bevezetésre a gyermekek után járó pótszabadság, a szülési szabadság, valamint a nagyobb gyerek számára biztosított felügyelet, hogy a szülő megfelelően tudjon gondoskodni

¹ Adókedvezmény, óvodai ellátás biztosítása, kézpénzes támogatás.

² OECD Social Expenditure Database.

az újszülöttről. A tagországok több mint fele az apák számára is biztosít szülési szabadságot, előmozdítva ezzel a nemek közötti egyenlőséget, illetve azt, hogy az apák is kivegyék a részüket a gyermekgondozási feladatokból. A fenti intézkedések hatására – amellett, hogy nőtt a születési arányszám – a nők munkaerő-piaci helyzete is kedvezően alakult.

A szociális támogatásokon belül teret hódított a korai oktatás, a gyermekkori gondoskodás is. Jellemző tendencia, hogy míg az idősebb gyerekekre (6–11) és a serdülőkre szánt összegek kissé csökkentek, addig a 0–5 év közötti kicsik jelenleg a gyermekekre³ fordított összes támogatás 25%-ában részesülnek. Összehasonlításképpen ez az arány 2003-ban 23% volt. Az is egyértelműen látszik, hogy a bölcsődei, óvodai (preschool) szolgáltatásokra az elmúlt tizenöt évben mindenütt egyre többet fordítottak, de országonként itt is nagy eltérések mutatkoztak. Az OECD-átlaghoz képest (a GDP 0,96%-a) Franciaország messze a legtöbbet költötte (1,12%), míg a sereghajtó Németország a legkevesebbet a maga 0,3%-ával annak ellenére, hogy a családok számára elkülönített támogatási összeg viszonylag magas, a GDP 3%-a.

A 2008-as gazdasági krízis a családtámogatási politikára is rányomta a bélyegét. A változások két lépcsőben következtek be. Először is a családokra, háztartásokra szánt támogatások növelésével, valamint az adórendszerben véghezvitt változtatásokkal próbálták tompítani a válság okozta sokkot, ezt követően azonban megszorító intézkedések kerültek bevezetésre. Németországban, Hollandiában és Magyarországon például szűkítették a támogatásokra jogosultak körét, vagy befagyasztották a kifizetéseket.

A fent említett segítségnyújtásra azonban csak korlátozott keretek között volt lehetőség. Az egyszerűs családok esetében például a juttatások aránya a család összjövedelméhez képest 2011-re visszaesett. Drasztikus volt a csökkenés Dánia, Luxemburg, Norvégia, Svédország, Finnország és Csehország esetében. A gyermekek után járó szabadságolás területén is történtek kisebb-nagyobb változások, módosítások. Egyes országokban (Ausztria, Finnország, Olaszország, Norvégia, Lengyelország, Egyesült Királyság) az apák speciális jogokat kaptak. Míg néhány országban csökkentették a szabadság idejére járó ellátást, Franciaországban egyre több édesapát bátorítottak arra, hogy igénybe vegyék a

gyermek után járó hat hónapot, ez ugyanis nem volt átruházható az anyára. A szabadság ideje alatt kapott támogatás azonban igen csekély volt, a minimálbér fele körüli összeg, így nem lehetett széles körű elterjedésre számítani.

A gazdasági válság hatásaira adott válaszok mind formájukban, mind intenzitásukban országonként eltérően alakultak. A legradikálisabb módosításokat Franciaországban, Németországban, Hollandiában és az Egyesült Királyságban hajtották végre. Hollandiában 2006 és 2010 között igen nagymértékben megnőtt az erre fordított összeg, 667 millió euróról indulva elérte a 3,3 milliárd eurót, majd 2013-ban visszaesett 2,3 milliárd euróra. Ugyanez a minta követhető nyomon az óvodai, bölcsődei ellátást igénybe vevő gyerekek számának változásában is. 2006-ban 219 ezer hollandiai gyerek járt bölcsődébe, 2010-ben számuk elérte a 381 ezret, 2013-ban viszont már csak 300 ezren voltak. Mindezek mellett befagyasztották a gyermekgondozási-segélyt és megszüntették a szülési szabadságon lévő szülők adókedvezményét. Németországban a szociális kiadások visszaszorítására való törekvés végül a családok számára nyújtott támogatások megnyirbálásához vezetett. A hosszú ideje munkanélküliek például nem is jogosultak erre a támogatásra. Ugyanakkor juttatás járt azoknak a szülőknek, akik nem vették igénybe az óvodai ellátást, és három év alatti gyerekeiket otthon nevelték. Ennek azonban negatív következményei lehetnek mind a szülő foglalkoztatási helyzete, mind a gyermek korai fejlesztési lehetőségei szempontjából.

Franciaországban is kétlépcsős módosítást terveztek. Első lépésként az alacsony jövedelmű családok adókedvezményt kaptak, az iskoláskorú gyereket nevelők pedig 150 eurós támogatáshoz jutottak. A második lépcsőben – csakúgy, mint a többi európai országban – a megszorítás került előtérbe. A tervek szerint 2017-ig fokozatosan csökkentik a családokra fordított támogatásokat, de ennek ellensúlyozására nagyobb hangsúlyt kívánnak fektetni az óvodai ellátásra. 2018-ra 275 ezer új férőhely kialakítását tervezik. Ebben a programban is fő vezérfonal a szegénység elleni küzdelem, ezért az új óvodai helyek 10%-át a szegénységi küszöb alatt élő, hátrányos helyzetű gyermekek számára tartják fenn.

TÁRGYSZAVAK: családpolitika, szociális támogatás, GYES, megszorítások, szegénység, nemzetközi összehasonlítás, Európai Unió

³ 0–17 év közötti gyerekek.

62/2015

A szexuális és reprodukív egészségi szolgáltatásokba történő befektetések költségei és hasznai, 2014

Susheela Singh – Jacqueline E. Darroch – Lori S. Ashford: Adding it up. The costs and benefits of investing in sexual and reproductive health 2014
New York, 2014, Guttmacher Institute, 56 p.
URL: <https://www.guttmacher.org/pubs/AddingItUp2014.pdf>

A nőknek a serdülőkortól a szülőképes kor végéig szükségük van a szexuális és reprodukív egészségügyi szolgáltatásokra, függetlenül attól, hogy szülnék-e, viszont azoknak, akik szülnék, különösen fontos egészségük maradása, és újszülöttjük életben maradása. Az utóbbi évtized gyermekágyi és csecsemőhalandóságának csökkenése a fejlődő országokban öröndetes következménye a biztonságos anyaság és a gyermekek életben tartása iránt megnövekedett világméretű figyelemnek és anyagi forrásoknak. Az anya- és újszülött-halandóság terén mutatkozó különbségek a gazdag és szegény országok között azonban még mindig túl nagyok, különös tekintettel arra, hogy e halálozások nagy része megelőzhető lenne a meglévő ismeretek és technológia segítségével. A nők és csecsemők betegségei azokban a régiókban a legelterjedtebbek, ahol gyengék, nehezen elérhetők és minőségileg nem megfelelőek az egészségügyi szolgáltatások. Ezért rengeteg a feladat a legszegényebb és legsérülékenyebb emberek alapvető egészségügyi ellátása, valamint a szükséges tevékenységek és befektetések irányítására vonatkozó információk terén.

A 2014. évi becslések szerint a szexuális és reprodukív egészségi szolgáltatások távol állnak a kívánatos szinttől a világ fejlődő régióiban. 225 millióra tehető az olyan nők száma, akik szeretnék elkerülni a terhességet, de nem használnak hatékony fogamzásgátló módszereket. Mivel a fogamzásgátlók használatának növekedése alig tart lépést a gyors népességnövekedéssel, ez a szám lényegében változatlan az UNFPA 2008. évi *Adding It Up* jelentése óta. Az évi 125 millió szülő nő közül

- 54 millió a WHO által ajánlott négy terhességi ellenőrzésnél kevesebben vesz részt;
- 43 millió nem egészségügyi intézményben hozza világra gyermekét;

- 21 millió nem kapja meg a nagyobb szülészeti komplikációk esetén szükséges gondozást;
- 33 milliónál az újszülött nem kapja meg az egészségi szövődmények miatt indokolt gondozást, továbbá
- másfél millióan HIV-fertőzöttek, akiknek több mint harmada nem részesül antiretrovirális kezelésben, amellyel meg lehetne előzni a fertőzés átadását az újszülöttnak, és meg lehetne védeni az anya egészségét.

Minden évben további 65 millió nőnél fordul elő spontán vetélés, halvaszülés vagy művi abortusz. E nők jelentős része nem kapja meg a szükséges orvosi segítséget, így például

- 7 millióan nem részesülnek a megfelelő szülés előtti gondozásban;
- 5 millióan nem jutnak intézményi kezeléshez spontán vetélés vagy halvaszülés esetén, továbbá
- több mint 3 millióan nem kapnak abortusz utáni ellátást a nem megfelelő körülmények között végrehajtott terhességmegszakításból származó komplikációk esetében.

Hatalmas javulást lehetne elérni, ha a terhességet elkerülni szándékozó nők korszerű fogamzásgátló eszközöket használnának, továbbá minden terhes nő és újszülött hozzájutna a WHO szabványainak megfelelő gondozáshoz. A jelenlegi helyzethez képest

- a nem kívánt terhességek aránya és száma 70%-kal, évi 74 millióról 22 millióra esne;
- az anyai halálozás 67%-kal, 290 ezerről 96 ezerre csökkenne;
- az újszülöttek halálozása 77%-kal, 2,9 millióról 660 ezerre csökkenne;
- a terhesség és szülés során keletkezett fogyatékosokkal összefüggő terhek kétharmaddal csökkennének; valamint
- a HIV-fertőzés áttérjedése az anyáról az újszülöttre szinte teljes mértékben megszűnne, 93%-os csökkenést elérve.

A szexuális úton terjedő betegségek kevesebb figyelmet kapnak, pedig ezek is súlyosan érintik az anyák reprodukív egészségét. A világ fejlődő régióiban minden évben mintegy 204 millió nőnél lép fel

a négy leggyakoribb gyógyítható, szexuális úton terjedő betegség (chlamydia, gonorrhoea, szifilisz, trichomoniasis) valamelyike, de 170 millióan (82%) nem kapják meg a megfelelő ellátást. Bár az adatforrások korlátozottak, a legújabb becslések szerint jelenleg a chlamydia és gonorrhoea megfelelő kezelésével 27 millió nő esetében megelőzhető lenne a kismencedei gyulladás kialakulása, és közülük 7 milliónál a terméketlenség; valamint a teljes körű szifiliszszűrés és terhesség alatti kezelés 110 ezer magzati halál és halvaszületés, valamint 50 ezer csecsemőhalál elkerülését tenné lehetővé, továbbá 100 ezer csecsemőnek nem kellene szifilisszel szülnie.

Mennyibe kerülne, hogy minden szexuálisan aktív nő és újszülöttjeik számára biztosítani lehessen a megfelelő szexuális és reprodukív egészségi szolgáltatást? A korszerű fogamzásgátló szolgáltatások teljes körű biztosítása, a terhes nők, az anyák és újszülöttek egészség gondozása, HIV-ellenőrzése és antiretrovirális kezelése, a spontán vetéléssel, halvaszületéssel vagy művi abortusszal végződő terhességek esetén ajánlott gondozás, valamint a szexuális úton terjedő főbb betegségek kezelése a reprodukív korú nők számára összesen 39,2 milliárd dollárba kerülne. Ez több mint kétszerese a jelenleg megvalósuló kiadásoknak, de személyre lebontva csupán évi 25 dollárt jelentene minden reprodukív korú nőre, és mindössze 7 dollárt a fejlődő országokban.

A szükséges kiegészítő befektetések nem csak jelentős közvetlen egészségügyi haszonnal járnának, hanem a terhességek számának és időzítésének helyes megválasztását segítve költséghatékonyabbá tennék általában az egészség gondozást. Csökkenne a nem kívánt terhességek száma, és a terhes- és újszülöttgondozás, továbbá az anyáról a csecsemőre átjutó HIV-fertőzés megelőzése sokkal kevesebbe kerülne. Hasonló következtetésekre jutott egy másik elemzés is a többi szexuális úton terjedő betegség ellátásával kapcsolatban.

Ami a költségeket illeti, a kiegészítő forrásokat a szolgáltatásokat igénybe vevő személyeknek és a nemzeti kormányoknak, nem-kormányzati szervezeteknek, valamint nemzetközi donor intézményeknek kellene biztosítaniuk. Az erre vonatkozó számításoknál azonban figyelembe kell venni, hogy éppen a szolgáltatásokra leginkább rászoruló emberek azok, akik a legkevésbé fizetőképesek. A szexuális és reprodukív egészségügy terén szükséges kiadások növelésének 80%-át alacsony és közepes

jövedelmű országokra kellene fordítani. A növekedés 4%-a jutna Latin-Amerikára, az egészségügyileg legelmaradottabb Afrikára 71%, míg Ázsiára a fennmaradó 25%. Ugyanakkor e befektetések nélkülözhetetlenek a nők és gyermekeik életének és egészségének, a jó egészséghez való, nemzetközileg elismert jogának védelméhez. A közvetlen egészségügyi hasznon túl legalább ilyen fontosak a szélesebb körű, hosszabb távú hasznok a nők, partnereik, családjaik és a társadalom szempontjából, ideértve a nők oktatásának és jövedelmének növekedését, a háztartások javuló anyagi helyzetét, a gyermekek iskolázottságának javulását, a GDP növekedését és a szegénység csökkenését.

Az utóbbi időben a fejlődő országokban, a nők és az újszülöttek egészségében bekövetkezett javulás azt a reményt kelti, hogy a terhesség és szülés terén a fejlett országokban már régóta megvalósult eredmények nemsokára elérhetőek lesznek a szegényebb országokban is. Nagyon sok azonban még a teendő a legszegényebbek és legkiszolgáltatottabbak eléréséhez, az ehhez szükséges források és politikai akarat megvalósításához.

TÁRGYSZAVAK: szexuális és reprodukív egészség, szexuális úton terjedő betegség, egészségügyi szolgálat, egészségügyi befektetés, UNFPA

RÓZSA GÁBOR

63/2015

Segítik-e a kedvező helyzetű népségek a többiek várható élettartamának növekedését?

Domantas Jasilionis – Vladimir M. Shkolnikov – Evgueni M. Andreev – Dmitri A. Jdanov – Denny Vågerö – France Meslé – Jacques Vallin: Do Vanguard populations pave the way towards higher life expectancy for other population groups?

Population, 2014. 4. sz. 531–556.

URL: http://www.demogr.mpg.de/publications%5Cfiles%5C5414_1429363826_1_Jasilionis_Vanguard_mortality_PopE4-2014.pdf

DOI: 10.3917/pope.1404.0531

Az emberi élettartam növekedésének vizsgálatához célszerű a kedvező helyzetet élvező népségcsoportok megfigyelése, akiknek halandósága gyorsabban csökken, mint más csoportoké. A szerzők három skandináv országban (Finnország, Svédország és Norvégia) végeztek ilyen vizsgálatot, a nép-

számlálási adatok alapján összehasonlítva a kutatás során kedvező helyzetűként definiált, házasságban élő, magasan iskolázott személyekből álló csoportok várható élettartamának és halálokok szerinti halandóságának 1970-es és 1990-es évek közötti trendjeit a népesség többi részével.

A halandóság általános csökkenése a XX. század második felében az országok közti halandósági különbségek példátlan növekedésével járt együtt. Korábbi vizsgálatok arra utaltak, hogy a nagyobb epidemiológiai változások is a halandósági trendek eltéréseit fokozzák a kezdeti időszakban. Ennek egyik legmarkánsabb példája a Kelet- és Nyugat-Európa közti halandósági különbség a szív- és érrendszeri betegségek terén lezajlott forradalmi változások után. Míg ugyanis a nyugat-európai országok jelentős fejlődést értek el ezen a területen, Közép- és különösen Kelet-Európa tovább küszködött egészségügyi krízisével, amely a várható élettartam stagnálását, sőt, az 1970-es években visszaesését okozta.

Az élenjáró országok kedvező helyzetüknél fogva gyorsabban képesek az egészségügyi fejlesztések eredményeit a népesség számára elérhetővé tenni. Ugyancsak számottevő különbségek voltak megfigyelhetők az egyes országok népességén belüli csoportok halandósági trendjeit illetően is a társadalmi-gazdasági helyzet és a családi állapot függvényében. Egy vizsgálat kimutatta például, hogy a finnországi fizikai munkások várható élettartama csak az 1990-es években érte el azt a szintet, amely a nem-fizikai dolgozók esetében már az 1960-as évtizedben megvalósult. A differenciális halandósági vizsgálatok fókuszában e különbségek mértéke, illetőleg a hátrányos helyzetben lévő csoportok halandósági helyzete áll. Ez utóbbi etikai jellegű, illetve egészségpolitikai vonatkozásokat hoz a felszínre. A fentebb vázolt helyzet akár oda is vezethet, hogy a legalacsonyabb halandóságú csoportok kevesebb figyelmet kapnak, miközben az általuk képviselt legjobb gyakorlatok vezethetnek el össznépszerű szinten az élettartamok meghosszabbodásához.

A kutatás fő célja tehát annak megállapítása volt, hogy milyen mértékben követhetik más csoportok a kedvező helyzetű népesség különböző életkorokhoz és halálokokhoz tartozó halandósági trendjeit. Az adatokat a három vizsgált ország statisztikai hivatalai szolgáltatják a népszámlálások iskolázottsági és családi állapotra vonatkozó információihoz kapcsolt, a népszámlálási éveket követő

öt évre vonatkozó halandósági regiszteradatokkal. A tanulmány a negyvenéves korban várható élettartam és haláloki halandóság összevetésének eredményeit elemzi az említett országok kedvező helyzetű, illetve egyéb népességcsoportjai között, figyelembe véve az összehasonlítás korlátozott lehetőségeit is, például a hosszabb időszak során a haláloki osztályozásban bekövetkezett változások miatt. Lényeges eltérések mutatkoztak a nem kedvező helyzetben lévő népességen belüli egyes alcsoportokat illetően is, például az élettársi kapcsolatban lévő férfiak halandósága jobb volt, mint a nőtlenné, elváltaké, özvegyeké, de rosszabb a házasságban élőkénél.

Alapvető megállapítása a vizsgálatnak, hogy a negyvenéves korban még várható élettartamokra vonatkozóan nem volt kimutatható konvergencia a kedvező és nem kedvező helyzetben lévő népességcsoportok között. Sőt, az eltérések inkább növekedtek, elsősorban az előbbi csoportba tartozó férfiak kardiovaszkuláris halandóságának, valamint a dohányzással nem összefüggő daganatokkal, fertőzőes betegségekkel, alkoholfogyasztással és más külső okokkal magyarázható halandóság jelentős javulása miatt. Meglepő ugyanakkor, hogy a dohányzással összefüggő halandóság negatív szerepet játszott mindkét népességcsoport esetében.

Az idősorok nem mutattak konvergenciát a halálokok szerinti trendeket illetően sem, a halálozási különbségek itt is inkább nőttek. A nem kedvező helyzetű népesség nagy lemaradásban volt az egészségügyi átmenet második szakaszát, különösen a „kardiovaszkuláris forradalom” megvalósulását illetően. Ugyancsak a széttartás irányába hat az emberi tényező által okozott halálozások (alkohol- és dohányfogyasztás, közlekedési balesetek, öngyilkosságok és emberölések) növekedő súlya. Ráadásul a kedvező helyzetűnek mondott csoportok nagysága és aránya a népességen belül mindhárom országban jelentősen emelkedett, ugyanis a magasabb iskolai végzettségűek száma sokkal gyorsabban nőtt, mint amennyire csökkent a hivatalos házasságban élőké. A kedvező helyzetű népességen belül is kiemelten kedvező a nők helyzete. Várható élettartamuk 1991–1995-ben a népesség többi részéhez képest 8 évvel, a nem kedvező helyzetű férfiakéhoz hasonlítva pedig 10 évvel volt magasabb.

Ez a kor- és haláloki-specifikus halandósági adatokkal dolgozó vizsgálat új dimenziót nyit az élettartam felső határára vonatkozó szakmai vitákban. A rákhalálozások az előnyös helyzetű csoportokban sem mutat-

tak szisztematikus javulást, ami jelentős akadályt jelenthet a közeljövőben. Hasonló a helyzet több más halálok esetében is, és a fejlődés ellenére még mindig sok tartalék van a kardiovaszkuláris halandóság javulásában. Az élettartam meghosszabbításának alakulása egyre nagyobb mértékben függ a daganatos és egyéb betegségek okozta halandóság javulásától, és van lehetőség az időskori betegségek (Alzheimer-kór és más demenciák) terén is.

TÁRGYSZAVAK: várható élettartam, halandóság, halálok, iskolázottság, családi állapot, Finnország, Svédország, Norvégia

RÓZSA GÁBOR

64/2015

Többes halállok adatok a Cseh Köztársaságban: egy feltáró elemzés

Markéta Pechholdová: Multiple cause-of-death data in the Czech Republic: an exploratory analysis. *Demografie*, 2014. 4. sz. 335–346.

URL: <https://www.czso.cz/documents/10180/20555381/13005314q4.pdf/e3140281-cec1-4b6b-82d3-590e442660d1?version=1.0>

A halandósággal foglalkozó tanulmányok többnyire az egyetlen halálokra alapozott statisztikákkal dolgoznak, ahol az alapvető okot a halálhoz vezető betegsorsorozat kezdeteként definiálják. Egy másik megközelítés a többes halállok adatokkal történő elemzés, melynek során a halál okának meghatározásakor minden olyan körülményt figyelembe vesznek, amely a halotti bizonyítványban szerepel. A cikkíró véleménye szerint ez bővebb, összetettebb információkkal szolgál a halál körülményeiről, ennek megfelelően mélyebb elemzést tesz lehetővé, például az összes körülmény együttes vizsgálatát, vagy a társbetegségek és egyéb kapcsolódó halálokok tanulmányozását.

A hagyományos megközelítés, mely egyetlen alapvető halállokot emel ki, hajlamos túlértékelni ezen ok jelentőségét, elfedve ezzel az egészségi állapotra vonatkozó más információt, így csak részleges képet tud rajzolni a népesség halálozási trendjéről. A szerző azonban fontosnak tartja megjegyezni, hogy az egyetlen alapvető halállokot feljegyző megközelítésnek is van gyakorlati haszna. Egyrészt a prevencióhoz szükséges legértékesebb információt adja, másrészt megbízható, egydimen-

ziós képet nyújt a halálhoz vezető állapotról, elősegítve ezzel a nemzetközi összehasonlítás lehetőségét.

A cikkben szereplő vizsgálat célja, hogy a cseh lakosságon végzett felmérés eredményeiből kiindulva felvázolja a többes halállok adatok feldolgozásában rejlő kutatási lehetőségeket, valamint megvizsgálja, melyek azok a betegségek, amelyek megjelenése gyakori, mégis alábecsülik jelentőségüket. A szerző tanulmányában a kezdetekig visszanyúlva röviden áttekinti a Betegségek Nemzetközi Osztályozásának¹ (BNO) történetét. A vizsgálathoz két forrásból merített adatokat. Az egyik a Cseh Statisztikai Hivatal által összeállított, az elhunytak demográfiai adatait tartalmazó információs rendszer, a másik pedig a halotti bizonyítványokon szereplő halálokokat tartalmazza. A meglévő mintát az alábbi három szempont szerint vizsgálta a szerző:

- Az adott betegség halotti bizonyítványon szereplő sorszámainak az átlaga
- Az adott betegség hányszor volt megemlítve a halálokok között, és ezen belül is hányszor volt elsődleges halállokként feltüntetve
- A halotti bizonyítványokon mely betegségek fordultak elő egyszerre

A vizsgálatok eredménye szerint a halotti bizonyítványokon átlagosan 3,4 halálok szerepel – az esetek 26%-ában 3, míg 69%-ában 2-4 ok van feltüntetve –, így a szerző erre hivatkozva rögtön ki is emeli, hogy az egyetlen halálokra fókuszáló analízis esetében átlagosan 2,4 ok kiesik a kutatók látóköréből.

A betegségek előfordulásának gyakoriságát tekintve elmondható, hogy vannak olyan társbetegségek, amelyeket ritkán választanak elsődleges halállokként, viszont gyakran szerepelnek a halotti bizonyítványokon. Ilyen például a cukorbetegség, melynek tipikus szövődményei a szív- és érrendszeri megbetegedések, a vérmérgezés vagy a tüdőgyulladás.

A szerző a betegségek három csoportját különböztette meg a kutatás eredményeire támaszkodva. Az első csoportban a rák, a keringési betegségek, a külső tényezők és a csecsemőkori betegségek azok, melyeket a legkevésbé becsülnék alá, tehát – ha szerepelnek a halotti bizonyítványokon – a legnagyobb valószínűséggel választják ki a halál elsődleges okaként. A második csoportot alkotják azok a

¹ International Classification of Diseases (ICD)

betegségek, amelyek gyakran szerepelnek a halotti bizonyítványokon, egyre romló egészségi állapothoz vezetnek, de ritkán válnak elsődleges halálokká, mint például a mentális vagy neurológiai rendellenességek, vagy az endokrin betegségek. A harmadik egy speciális csoport, mivel az ide tartozó betegségek már egy végállapotot tükröznek, szerves részét képezik a halálhoz vezető folyamatnak, azonban sokkal jobban reprezentálják a halál módját, mint a mellettük felsorolt társbetegségek. Ide tartozik többek között a vérmérgezés, veseelégtelenség, tüdőgyulladás vagy a fekély.

A szerző további kutatási lehetőségeket is lát a többes halálteki statisztikákban. Véleménye szerint akár családi állapot, végzettség, vagy régió szerint is vizsgálhatóak lennének az adatok. Ezek mellett pedig a többes halálteki adatok figyelembe vétele a halálteki kódolás minőségét is nagymértékben javíthatná.

TÁRGYSZAVAK: halandóság, többes halálteki, BNO, Csehország

KÁLMÁN RITA

65/2015

A vallásos és vallástalan népesség számának jövőbeli alakulása

Conrad Hackett – Marcin Stonawski – Michaela Potancoková – Brian J. Grim – Vegard Skirbekk: The future size of religiously affiliated and unaffiliated populations

Demographic Research, 2015. 27. cikk, 829–842.

URL: <http://www.demographic-research.org/volumes/vol32/27/32-27.pdf>

DOI: [10.4054/DemRes.2015.32.27](https://doi.org/10.4054/DemRes.2015.32.27)

A tanulmány kiindulópontja az a társadalomtudósok és történészek¹ által tett megállapítás, miszerint a gazdasági növekedéssel és a technológiai fejlődéssel párhuzamosan csökken a vallás iránt érdeklődők, illetve a vallást gyakorlók népességen belüli aránya. A nagy elődök nyomdokain elindulva többen is hasonló feltevéseket tettek, sőt, tételeik bizonyítását különböző modellekkel is alátámasztották. Azonban figyelmen kívül hagyták a demográfiai tényezőt, amely nélkül nem szabad előrejelzésekbe bocsátkozni. A szerzők – talán éppen ezért – kimon-

dottan demográfiai szemszögből közelítették meg a kérdést.

Kutatásuk tárgya a vallásos és nem vallásos népességek világméretű nagyságának előrejelzése volt. Ehhez a kétféle népesség többlépcsős, kohorszkomponens módszerrel történő előreszámításának módszerét alkalmazták. Input oldalán a népesség vallási összetételét, differenciális termékenységi és korösszetétel adatait, valamint a vallásváltoztatási adatokat vették figyelembe minden ország legjobb népszámlálási és más adatfelvételi információi alapján. A kutatás során több mint 2500 adatforrást használtak fel². A vallásosság és a vallástalanság meghatározásánál nem határoztak meg szigorú kritériumokat: a censusok és a különböző felmérések során megadott adatokra támaszkodtak. Ez alapján a vallás nélküliek közé sorolták az ateistákat, agnosztikusokat és azokat, akik nem jelölték meg vallásukat a népszámlálási vagy egyéb felmérési adatok között. A másik csoportba értelemszerűen a világvallások³ gyakorlói, mellettük pedig a különböző népi és tradicionális vallásúak, illetve a zsidók tartoztak.

A tanulmány becslései és előrejelzései a 2010. évi adatok elemzéséből és az eredmények alapján levont következtetésekből származnak. A szerzők alapvetően három különböző végkimenetelű forgatókönyvet tartanak elképzelhetőnek, amelyek megvalósulását a vallásos, illetve vallástalan népesség demográfiai jellemzőinek alakulásától tesznek függővé. A legvalószínűbb változat szerint a következő négy évtizedben tovább folytatódik a vallástalan népesség számának növekedése, azonban a világ lakosságához mért arányuk csökkenni fog. Míg 2010-ben a Föld lakosságának 16,4%-át sorolták ebbe a kategóriába, addig 2050-re (a jelenlegi demográfiai jellemzők mellett) ez a szám 13,2%-ra fog csökkenni. Az ilyen népesség növekedést mutat Észak-Amerikában és Európában, és sokan azt várták, hogy ez a tendencia a világ egészére jellemző lesz. Ezek az előrejelzések azonban nem veszik figyelembe a demográfiai tényezők hatását, vagyis az ázsiai népességek termékenységét és a nem vallásos népesség öregedését.

A cikk írói szerint a csökkenés oka a vallásos, illetve a vallástalan népesség eltérő demográfiai jellemzőiben keresendő. A két csoport közti legna-

² Az adatbázis a világ 198 országának adatait tartalmazza, ezzel pedig a Föld lakosságának szinte egészét (99,98%) lefedi.

³ Kereszténység (katolicizmus, protestantizmus, ortodoxia), iszlám, buddhizmus, hinduizmus.

¹ A cikk August Comte, Emile Durkheim, Sigmund Freud és Karl Marx nevét említi.

gyobb különbség a termékenységet illetően tapasztalható, de a vallásos nők életkorának középpértéke (medián) is jóval alacsonyabb, mint vallástalan társaiké,⁴ ami azt jelenti, hogy sokkal több közöttük a fiatal. Habár a demográfiai adatok a vallásos népesség számára kedvezőbbek, nem szabad elfelejteni, hogy a jelenlegi vallásváltási, illetve valláshagyási tendenciák a vallástalanok számának további jelentős növekedését vetítik előre.⁵

Az ismertetett adatok és jellemzők alapján a szerzők a vallástalan népesség arányának csökkenésével szemben a vallásos réteg növekedését vizionálják. Megemlítendő, hogy a szerzők érezhetően az arányszámokat tartják mérvadónak, és az egyik vagy másik csoport tényleges számát háttérbe szorítják. Ez különösen a vallástalan népesség számánál szembetűnő, hiszen számuk 9%-kal, illetve szinte minden kontinensen jelentősen emelkedik.

A tanulmány lezárásaként, a vallási identitásban bekövetkezett változások családi életre, oktatásra, a társadalmi és politikai közegre gyakorolt lehetséges hatásait vázolják a szerzők. Végezetül kijelentik, hogy a témával foglalkozó majdani tanulmányoknak pontos és alapos elemzéseket kell készíteniük, hogy a valláscsere régiókat, országokat és az egész világot érintő hatásairól megbízható előrejelzéseket lehessen tenni.

TÁRGYSZAVAK: demográfiai változás, termékenység, előreszámítás, szekuláris, vallásosság, nem vallásos

HORVÁTH BALÁZS – RÓZSA GÁBOR

66/2015

Az európai idősgondozás és a külföldi munkaerő-beáramlás közti összefüggések

Alessio Cangiano: Elder care and migrant labor in Europe. A demographic outlook

Population and Development Review, 2014. 1. sz. 131–154.

URL: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1728-4457.2014.00653.x/abstract>

DOI: 10.1111/j.1728-4457.2014.00653.x

⁴ A vallásos nők teljes termékenységi rátája (TFR) 2,59 gyerek/nő volt 2010 és 2015 között, míg a vallástalanoké csupán 1,65 gyerek/nő. 2010-ben a vallásos nők életkorának mediánja 28, a vallástalanoké 34 év volt.

⁵ Az előrejelzések szerint a vallástalan népesség közel százmillió fővel gyarapszik a következő negyven év alatt, ami 9%-os növekedést jelent 2010-hez képest.

A szerző a külföldi munkaerő iránt tapasztalható, egyre nagyobb mértékű keresletet vizsgálja az idősgondozás területén. Szemügyre veszi azokat a demográfiai jellemzőket, amelyek az Európa-szerte megnövekedett kereslet létrejöttében szerepet játszottak és játszanak. A tanulmány elkészítéséhez az Európai Unió munkaerőre vonatkozó felmérését használta fel.

Az európai társadalmak elöregedése, és a kontinensre történő bevándorlás megnövekedése között egyértelműen felismerhető az összefüggés. A szerző kiemeli, hogy az idősgondozás terén (is) fellépő megnövekedett munkaerőigény maga után vont (vonja) az európai államokba történő bevándorlást, amelynek egyik fő oka – a drágábban alkalmazható hazai munkaerő mellett – a munkaerőhiány. Ennek alapján azt a megállapítást teszi, hogy a különböző intézményi, társadalmi és gazdasági okok, valamint a népesség öregekedése miatt a jövőbeli jelentős vándorlást az európai munkaerőpiac valószínűleg nem lesz képes önállóan (azaz csak Európára támaszkodva) kezelni. Az EU-n belüli jelentősebb munkaerő-vándorlást is kérdésesnek tartja, mivel a nyugat-európai államok mellett a kelet-európaiak is ugyanazokkal a demográfiai és társadalmi problémákkal kénytelenek szembenézni. Ennek alapján, nézete szerint, mindenképpen érdemes lenne átgondolni a jövőben követendő európai bevándorlás-politikát.

A szinte egész Európára jellemző népességcsökkenés, a társadalom fokozatos elöregedése, illetve az ezek nyomán fellépő munkaerőhiány az egészségügyi és a szociális szektort is jelentősen megterheli. Az ápolási és gondozási feladatok ellátására egyre nagyobb számú női bevándorlót alkalmaznak intézményes és otthoni keretek között egyaránt. A dél-európai országokban a változó családszerepek, az állami intézmények hiánya és alkalmatlansága miatt kimondottan magas a külföldről származó női munkavállalók aránya. Ez a tendencia, ha nem is hasonló mértékben, de a nyugat- és észak-európai államok esetében is megfigyelhető.

Az elmúlt évtized során az EU-ban az idősek gondozásával foglalkozók között nőtt meg a legnagyobb mértékben a külföldről érkezett munkavállalók száma. Olaszország és Görögország egyenesen rászorul a külföldi munkaerőre a népesség nagyobb ütemű elöregedése és a fiatal felnőttek számának nagyobb arányú csökkenése miatt.

Az előrejelzések azt mutatják, hogy a helyzet romlani fog, különösen 2020 után. Az úgynevezett

„baby-boom” generáció ekkor éri el azt az időskori határt, amikor már – valószínűleg – nagyobb mértékű segítségre fog szorulni. A jelenlegi demográfiai trendek mellett (a társadalom gyors elöregedése, kevés születés) ez tovább mélyítheti a már amúgy sem elhanyagolható ápolói-gondozói hiányt.

A szerző ennek elkerülésére szorgalmazza egy minden állam számára megfelelő bevándorlás-politika kidolgozását. Többek között kifejti, hogy a jelenlegi bevándorlási jogszabályok alkalmatlanok a képzetlen munkaerő kiszűrésére, ami egyszerre rontja képzett társaik munkavállalási esélyeit és az adott ország helyzetét. Továbbá hatékony szabályozás nélkül, az egyre nagyobb gondozói szükséglet miatt könnyedén kialakulhat a szociális szektoron belül egyfajta „szürkegazdaság” is. A foglalkoztatással kapcsolatban leírja, hogy elsősorban azoknak kell a munkavállalási esélyeit növelni, akik nem feltétlenül gazdasági okok miatt vándoroltak az adott országba. Ezzel kapcsolatban Svédországot, Németországot és Franciaországot hozza fel példaként.

Összegzésként elmondható, hogy az európai államok a jelenlegi demográfiai jellemzők mellett a jövőben sem nélkülözhetik a külföldről érkező munkaerőt, mivel a bevándorlók már manapság is jelentős mértékben hozzájárulnak a kontinens egészségügyi rendszereinek működtetéséhez. A szerző pozitívan zárja a cikket: úgy gondolja, hogy a legtöbb helyen negatívan értékelt demográfiai változások hatásainak következtében nem csak munkahelyteremtésre nyílik majd lehetőség, hanem a gazdaság egyes szektorainak fejlődése is szabad utat kaphat. Ezt azonban külföldi munkaerő nélkül elképzelhetetlennek tartja.

TÁRGYSZAVAK: idősgondozás, külföldi munkaerő, népességcsökkenés, öregedés, bevándorlás

HORVÁTH BALÁZS

67/2015

A demográfiai átmenetek Európában és a világon

Frans Willekens: Demographic transitions in Europe and the world

Max Planck Institute for Demographic Research Working Paper, WP 2014-004, 2014. március. 33 p.

URL: <http://www.demogr.mpg.de/papers/working/wp-2014-004.pdf>

A demográfiai átmenet világméretű jelenség. A világ minden részén tapasztalható a magas halandóságról és termékenységről az alacsony szintekre való váltás folyamata.

A demográfiai átmenet kezdete és üteme a régiók és országok között különböző az átmenetet befolyásoló események és körülmények időben eltérő bekövetkezése miatt. Ennek megfelelően a népesség növekedésének és öregedésének eltérő trendjei alakultak ki. A tanulmány annak kimutatására vállalkozik, hogy a halandósági, termékenységi és migrációs átmenetnek több közös jellemzője van.

A demográfiai átmenetek szoros összefüggésben vannak a tudomány és technika, a gazdaság, a kulturális változások, a társadalom és a politika folyamataival. E folyamatok kölcsönhatásai elsősorban nem a népesség, hanem az egyén szintjén jelentkeznek. A demográfiai változások fő mozgatórugója az emberek hosszú és örömteli élet iránti vágya. A tudomány és technika szolgáltatja a demográfiai folyamatok szabályozásához az eszközöket, de az eszközök használatát a gazdasági és kulturális változások határozzák meg.

Az egyének inkább hajlamosak a cselekvésre, ha tisztában vannak tevékenységük eredményének befolyásolási lehetőségeivel, ha az eredmény várhatóan kedvező lesz, és ha lehetőségük van az események irányítására. Az átmenet üteme egyfelől az értékek, preferenciák, normák és gyakorlatok elterjedésén, másfelől a népesség összetételével összefüggő tehetetlenségen múlik.

TÁRGYSZAVAK: demográfiai átmenet, népességnövekedés, öregedés, demográfiai osztalék, Európa

RÓZSA GÁBOR

68/2015

A Szlovák Köztársaság Statisztikai Hivatala által rendezett nemzetközi konferencia következtetései és javaslatai a 2011. évi szlovákiai népszámlálással kapcsolatban

Conclusions and recommendations of the international scientific conference of the Statistical Office of the SR entitled. „After the 2011 Census does Slovakia still need another one?”

Slovak Statistics and Demography, 2014. 1. sz. 63–64.

URL: http://slovak.statistics.sk/wps/wcm/connect/30204047-7474-4dfc-ab23-962d985bd051/Slovenska_statistika_a_demografia_+1_2014.pdf?MOD=AJPERES

A 2011. évi census eredményeinek bemutatásával és a szlovákiai népszámlálások jövőjével foglalkozó konferenciát 2013. november 20–21. között, Pozsonyban rendezték meg. Az eseményen többek között megjelentek a különböző statisztikai és kutatási intézetek képviselői, valamint szép számmal képviselték magukat az egyes szaktudományok (demográfia, földrajz, szociológia, gazdaság, történelem) kutatói is.

A résztvevők elsősorban a statisztika fontosságára hívták fel a figyelmet, és különösen kiemelték annak jelentőségét a modern társadalom szempontjából. Ahogy megfogalmazták: a statisztika „a modern társadalom adatbázisa.” Kifejtették, hogy segítségével nemcsak a társadalom vagy a gazdaság folyamatai érthetőek meg, hanem különböző jelenségek okaira is fényt lehet deríteni.

A központi témát természetesen a népszámlálások jelentették, amelyek pótolhatatlan és máshonnan elő nem állítható adatokat szolgáltatnak a társadalom különböző területeiről. Ezek az adatok egyúttal rendkívül fontosak is, hiszen a társadalmat, illetve a gazdaságot érintő politikai döntések meghozatalában is szerepet játszhatnak.

A 2011. évi szlovákiai népszámlálással kapcsolatban az adatgyűjtés tartalmára, módszerére és lebonyolításának módjára vonatkozóan tettek megjegyzéseket, illetve javaslatokat, valamint felvetették a következő, 2021. évi censusra való felkészülés megkezdésének mielőbbi szükségességét. Ezt leginkább a korábbi censusok idején elkövetett módszertani és egyéb hibák elkerülése miatt tartották fontosnak.

A soron következő népszámlálás ráadásul egy egészen új szempontú megközelítést alkalmazna a tervek szerint. A felmérés során egyrészt több különböző adatforrás információit kombinálnák, másrészt a névjegyzékekből és az egyes felmérésmin-tákból származó adatokat használnák az új módszer alapjául. Az esetleges hibák elkerülése érdekében a konferencia résztvevői egy három pontból álló felkészülési tervet állítottak össze, amely nem csak Szlovákia Statisztikai Hivatala számára adhat támogatást, hanem a majdani népszámlálásban résztvevő minden intézménynek, állami szervnek, illetve magának az államnak is.

Az első pont alapján egy szakértői csoport gondoskodna a hasonló módszerrel dolgozó külföldi

censusok által használt eljárások elemzéséről, illetve azok lehetséges átvételéről. A csoport a későbbiekben szoros kapcsolatot építene ki a kormánzzal, valamint a főbb városokkal is, erősítve a felek közötti együttműködést. A kutatók a censusok, valamint a szükséges módszerek, források és forráscsoportok kiértékelését követően előterjesztést nyújthatnának be a 2021. évi népszámlálás javasolt lebonyolítását illetően.

Ezt követően – a második pont szerint – 2017-ben a megtett előkészületek alapján és a 2011. évi census tapasztalatainak, illetve a társadalmi változások figyelembevétele mellett, a népszámlálásért felelős szervek döntenek a népszámlálás formájáról, részleteiről, és meghatározzák jogi kereteit is. 2019-ben nemzeti konzultációt tartanak az esetlegesen felmerülő új követelményekről. Ezzel összefüggésben egyre intenzívebb kampányt folytatnak a lakosság, valamint az önkormányzatok felé a népszámlálás társadalmi és egyén szintű fontosságát illetően.

A felkészülés végső, harmadik fázisában kerül sor az eszmei időpont megállapítására, a tartalom véglegesítésére, illetve a cenzussal kapcsolatos, de még be nem fejezett szervezési, vezetési feladatok végrehajtására.

TÁRGYSZAVAK: népszámlálás, módszerek, jogi szabályozás, kommunikációs kampány, Szlovákia

HORVÁTH BALÁZS

69/2015

Mikroadatok nagy adatbázisa népességkutatási célokra

Steven Ruggles: Big microdata for population research *Demography*, 2014. 1. sz. 287–297.

URL: http://www.hist.umn.edu/~ruggles/Articles/Big_Microdata.pdf

DOI: 10.1007/s13524-013-0240-2

Az 1990-es évek végén a Minnesotai Egyetem kezdeményezésére, több nemzeti statisztikai hivatal érdeklődésével és támogatásával program indult IPUMSI (Integrated Public Use Microdata Series – International) elnevezéssel a népszámlálási adatállományok megtalálására, megőrzésére, harmonizálására és felhasználására, valamint – minél több országot bevonva – az utóbbi népszámlálások elemi adataiból vett mintákkal történő kiegészítésére. Egyre nagyobb tömegű mikroadat áll rendelkezésre

népességkutatói célokra. 2000-ben mintegy százmillió egyedi mikroadat rekord volt hozzáférhető a kutatók számára, mára ez a szám átlépte a 750 milliót, 2018-ra pedig várhatóan több mint kétmilliárd lesz. További több milliárdnyi rekord lesz korlátozott eléréssel felhasználható az elkövetkező években. A népszámlálásokból nyert hatalmas mennyiségű mikroadat – az új technológiáknak is köszönhetően – lehetőséget ad a demográfiai folyamatok és a gazdasági aktivitás térbeli és időbeli változásairól folytatott kutatások átalakulására. Az adatok nagy része reprezentatív mintákat és teljes népszámlálási összeírásokat tartalmaz, általában gazdag földrajzi részletességgel. Egyes országok esetében az adatok a XVIII. századig nyúlnak vissza, az újabbak pedig már több mint száz országra és a világnépesség 80%-ára terjednek ki.¹ A nyilvános felhasználású integrált mikroadat-sorozat az adatokat időben és országok közötti összehasonlításban is könnyen használhatóvá teszi.

A cikkben a szerző bemutatja a mikroadatrendszerének és kidolgozásának eredetét az Egyesült Államok Népszámlálási Hivatalánál (U.S. Census Bureau), a külföldi statisztikai hivataloktól és történeti forrásokból származó újabb mikroadatokat, a korlátozott hozzáférésű mikroadatokat, valamint a nagy tömegű adatok által biztosított új lehetőségeket a népességkutatásban.

TÁRGYSZAVAK: mikroadatok, big data, népszámlálás

RÓZSA GÁBOR

70/2015

Erdély népességtörténeti adatbázisa, 1850–1914. A projekt ismertetése

Historical Population Database of Transylvania project. Project presentation

Romanian Journal of Population Studies, 2014. 1. sz. 147–153.

A projekt a romániai Babeş–Bolyai Egyetem Népeségtudományi Kutatóközpontjának és a norvégiai Tromsø Egyetem Történeti Intézetének a közös vállalkozása, amelyhez az Európai Gazdasági Térség

¹ A KSH a kezdeményező minnesotai egyetem felkérése alapján viszonylag korán csatlakozott a projekthez, és az 1970., 1980., 1990. és 2001. évi, anonimizált népszámlálási adatok 5%-os mintáinak átadásával járult hozzá az adatbázis létrehozásához.

egyik programja biztosítja a forrásokat.¹ Az adatbázis kialakításának lehetősége az utóbbi évtizedekben bekövetkezett kutatói szemléletváltásnak köszönhetően merült fel, ugyanis míg korábban népszerűbbek voltak a hosszú idősoros elemzések, vagy a demográfiai rendszereket vizsgáló kutatások, addig napjainkra a mikrotörténelem művelése vált meghatározóvá.

Azonban nem csak a demográfiával foglalkozó történészek fordulnak nagyobb érdeklődéssel az egyes emberek és családok életéről fellelhető adatokhoz, hanem azok a magánszemélyek is, akik családrekonstrukciós vizsgálatokat vagy családfakutatást végeznek. Éppen ezért nélkülözhetetlen az új elvárásoknak megfelelő, modern kutatói és elemzési feltételek megteremtése, amelyben a technika is segítségére van a fejlesztőknek.²

Az adatbázis készítőinek elsődleges célja, hogy a meglévő, illetve fellelhető adatokból összeállítsák Erdély (és egyben Románia) első népességtörténeti adatbázisát az 1850 és 1914 közötti időszakra vonatkozóan.³ A készítőik megfogalmazása szerint, „egy olyan számítógépes adathalmaz megalkotása a cél, amely az egyénekről részletes információkat (születés, halál, házasság, életút, vallás, lakhely, kapcsolati háló) képes közölni.” Ezeket az adatokat a demográfia, a szociológia, a társadalomföldrajz művelői hasznosíthatják, amire a fejlesztők szerint kimondottan nagy szükség van, mivel még a jelenlegi romániai kutatások jelentős része is csupán általános kérdéseket boncolgat, érintetlenül hagyva az egyes területekre, településekre vonatkozó információkat.

A projekt keretében 2014 és 2017 között nagyjából 350 000–500 000 IDS-típusú⁴ rekord bevitelét tervezik a rendszerbe, ami a korabeli Erdély népes-

¹ Az Európai Gazdasági Térség vonatkozó programjának (EEA Financial Mechanism 2009–2014) célja, hogy hozzájáruljon a tagországok (vagy partnerországok) közötti gazdasági és társadalmi különbségek csökkentéséhez, valamint a kétoldalú kapcsolatok tudományos kutatási programok révén történő erősítéséhez. Ez utóbbi esetben kiemelten Romániára, Norvégijára, Izlandra és Liechtensteinre fókuszálnak.

² Megjegyzendő, hogy a romániaihoz hasonló adatbázisok léteznek például Svédországban, Hollandiában, Norvégiában és Belgiumban is.

³ A kezdőév az első, Erdély területére vonatkozó modern census idejét, a záróév pedig a román törvények által engedélyezett utolsó kutatható évet jelöli.

⁴ IDS = Intermediate Data Structure. Nemzetközileg használt formátum, biztosítja az adatok kompatibilitását a hasonló európai és észak-amerikai adatbázisokkal.

ségének 5–10%-át fedné le. A legújabb módszerek alkalmazása, illetve a norvégiai egyetemmel közös munka mellett az IDS használata is mutatja, hogy a készítőik számára fontos szempont a romániai, népességgel kapcsolatos kutatások összekapcsolása a hasonló európai törekvésekkel.

Az adatbázis készítésénél és későbbi használhatóságánál is külön figyelembe vették, hogy azt minél több tudományterület képviselői tudják alkalmazni az interdiszciplinaritás erősítésének jegyében. Mivel az összeállítás során több önálló tudomány (szociológia, történelem, demográfia), illetve segédtudomány (történeti demográfia, statisztika, antropológia) is együttműködik, az adatbázis kiváló példa a napjainkban egyre inkább szükségessé váló, tudományterületek közötti kooperációra.

A projektben résztvevők szerint az adatbázis a tudományos környezeten kívül hatással lesz a társadalmi, illetve gazdasági közegre is. Erdély esetében mindenképpen ki kell emelni a középkor óta fennálló kulturális sokszínűséget, amely megértéséhez és elfogadásához ez az adatbázis is nagyban hozzájárulhat.⁵ Emellett, mivel ez az első, ilyen irányú célkitűzés Romániában, példaértékű lehet az ország más területei, illetve a kelet-európai régió számára is.

Összességében elmondható, hogy a készülő adatbázis úttörőnek számít, hiszen a modern kialakításnak, eszközöknek, illetve módszereknek köszönhetően Kelet-Európában egyedülálló módon, a különböző demográfiai kérdések széles skáláját illetően nyújthat majd segítséget a kutatóknak. Ez a támogatás pedig – ahogy az európai példák is mutatják – nélkülözhetetlen a hiteles és pontos minőségi kutatások kivitelezéséhez.

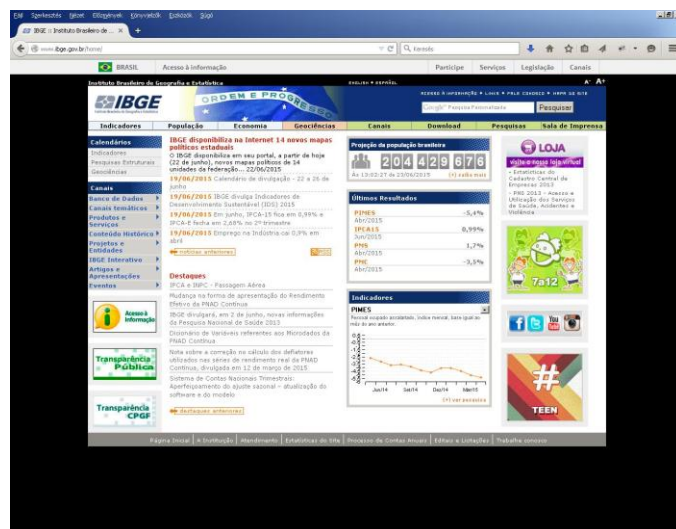
TÁRGYSZAVAK: népességtörténet, adatbázis, Erdély, Románia

HORVÁTH BALÁZS

Kitekintő

A brazil statisztikai és földrajzi intézet tájékoztatási gyakorlata

A brazil statisztikai intézetet a gazdasági válságot követő években, 1934-ben alapították. Természetesen az országban már korábban is léteztek statisztikai szervezetek; a megelőző időszakban az 1870-ben alapított statisztikai főigazgatóság (Directoria Geral de Estatística) irányította a népszámlálásokat és más adatgyűjtéseket. A korai népességösszeírások után 1872-ben tartották Brazíliában az első modern kori értelemben vett népszámlálást.¹ Az 1934-ben felállított statisztikai intézet már 1938-ban kibővített feladatkört kapott: a statisztika mellett jelenleg is az ország földrajzi és térképészeti intézete; teljes neve azóta: Instituto Brasileiro de Geografia e Estatística.

A 200 millió lakossal és 8,5 millió km²-rel rendelkező ország területét tekintve az ötödik legnagyobb állam a földön. Ebből és az intézet földrajzi jellegéből adódóan kiemelt hangsúlyt fektetnek a területi adatok közreadására. Az intézet a Rio de Janeiro-i központja mellett huszonzét területi igazgatóságot és 581 városi adatgyűjtő csoportot üzemeltet. A központ irányítja az igazgatóságok tájékoztatási gyakorlatát, illetve üzemelteti a főiskolai és egyetemi végzettséget adó statisztikai oktatást az intézetben.

⁵ Elég, ha csupán az erdélyi négy bevett vallásra vagy az ott élő különböző nemzetekre (magyarok, románok, szászok, románok) gondolunk.

¹ A brazil statisztika kezdeti korszakáról ld.: Mara Loveman: The race to progress: census-taking and nation-making in Brazil (1870–1920). *Hispanic American Historical Review*, 2009. 3. sz. 435–470.

MINISTERIO DA AGRICULTURA, INDUSTRIA E COMERCIO
MINISTÈRE DE L'AGRICULTURE, INDUSTRIE ET COMMERCE

Directoria Geral de Estatística
Direction Générale de Statistique

ANUARIO ESTATISTICO DO BRAZIL

ANNUAIRE STATISTIQUE DU BRÉSIL

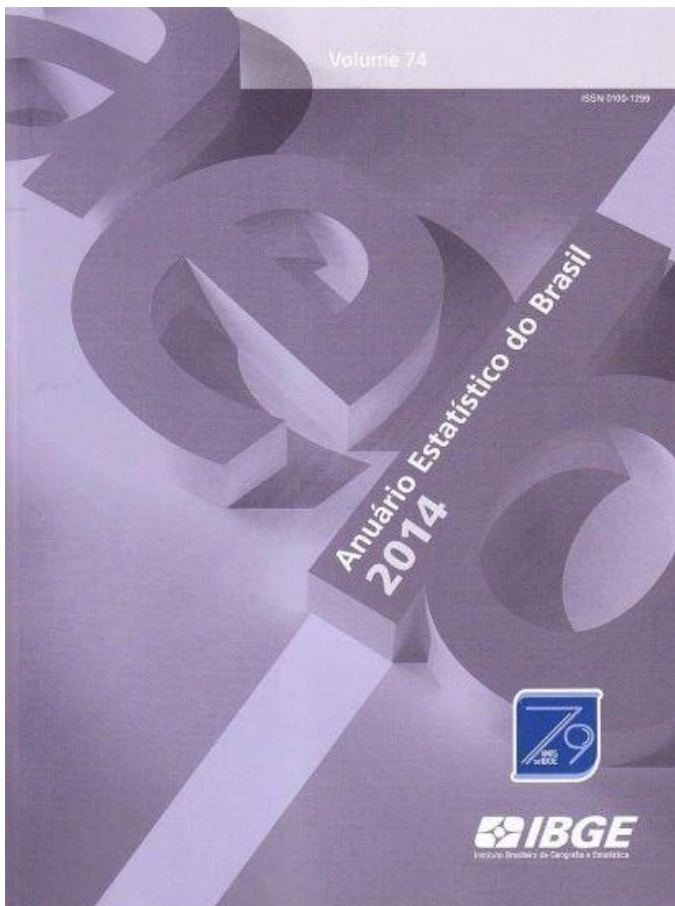
1° Anno – 1re Année
(1908 – 1912)

Volume I.

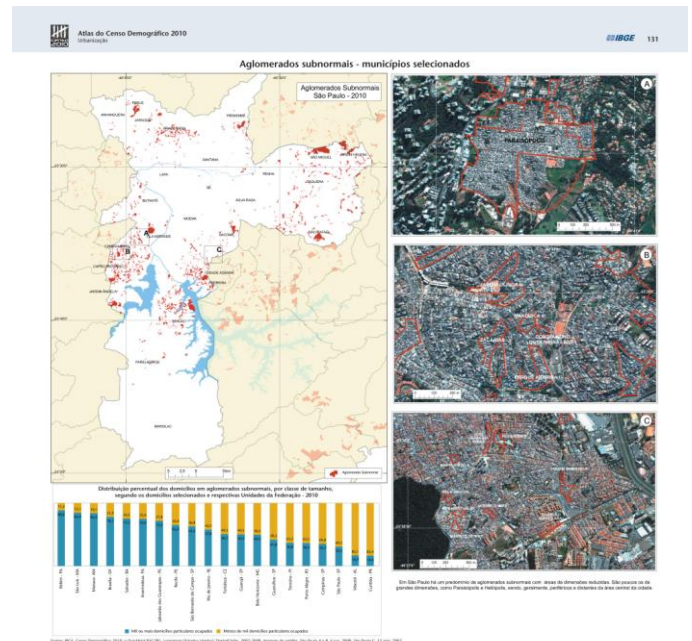
TERRITORIO E POPULAÇÃO
TERRITOIRE ET POPULATION

RIO DE JANEIRO
Typographia da Estatística
Imprimerie de la Statistique
1916

Az intézet honlapján az eligazodást nehezítik a kissé következetlen, több kezdetleges informatikai és grafikai elemet tartalmazó oldalak, a nehezen nyomon követhető oldalszerkezet és a gyakran hibás linkek. De a külföldi érdeklődőnek azzal is szembesülnie kell, hogy a honlap kissé dögös angol változata meglepően kevés információt tartalmaz, és a linkek szinte minden esetben portugál nyelvű oldalakra mutatnak. Az angol nyelv háttérbe szorulása a kiadványpolitikában is megfigyelhető. Az átfogó statisztikai évkönyv egynyelvű, még a táblák fejléce is csak portugálul szerepel. Csupán a statisztikai zsebkönyv kétnyelvű: portugál és angol.

A brazil intézet jelenleg is szép számmal adja ki nyomtatásban kiadványait, azzal együtt, hogy központi könyvtárának oldalán keresztül valamennyi kötet – az átfogó statisztikai évkönyv is – ingyenesen hozzáférhető online változatban is. A szervezet jellegéből adódóan természetesen nem csak statisztikai kötetekre kell gondolni: iskolai atlaszok, térképek egyaránt napvilágot látnak az intézet gondozásában. A központi könyvtárunk oldalán visszamenőlegesen is igyekeznek közzétenni az egyes kiadványokat, így valamennyi statisztikai évkönyv is szabadon letölthető az első, 1936-os kötettől kezdve. Az intézeti honlapon több adatbázist, interaktív térképeket, infografikákat és más lehetőségeket kínálnak az adatokhoz való hozzáféréshez. A felületeken vegyesen váltakoznak a legmodernebb és az 1990-es évekre jellemző informatikai megoldások.

Loja do IBGE - Página Inicial

loja.ibge.gov.br

central de atendimento | meu cadastro | fechar pedido | entrar

procure na loja...

categorias

- informações gerais**
  - compêndios
  - normas
  - revistas técnico-científicas
  - estudos especiais
  - diversos
- obras de referência**
  - cadastro e classificação econômica
  - dicionários e enciclopédias
- censos demográficos**
  - amostra
  - universo
  - metodologia
  - estudos e análises
- censo agropecuário**
  - agropecuário
  - estudos e análises
- população**
  - registro civil
  - características da população
  - trabalho e rendimento
  - estatísticas sociais
  - orçamento familiar
- agropecuária**
  - produção agropecuária
  - produção vegetal
  - produção animal
- indústria**
  - produção, emprego e salário
  - indústria da construção
- comércio, setor público e serviços**
  - comércio
  - setor público
  - serviços
- índices, preços e custos**

lançamentos

- Indicadores de desenvolvimento sustentável Brasil 2015**
Preço: **R\$60,00**
- Estatísticas do cadastro central de empresas 2013**
Preço: **R\$40,00**
- Pesquisa Nacional de Saúde 2013 - Acesso e utilização dos serviços de saúde, acidentes e violências**
Preço: **R\$45,00**
- Anuário Estatístico de Brasil 2014**
Preço: **R\$60,00**

produtos em destaque

- O Censo entra em campo - O IBGE e a história dos recenseamentos agropecuários**
Preço: **R\$120,00**
- Síntese de Indicadores Sociais 2014 - Uma análise das condições de vida da população brasileira**
Preço: **R\$60,00**
- Arranjos populacionais e concentrações urbanas do Brasil**
Preço: **R\$75,00**
- Mudança demográfica no Brasil no início do século XXI - Subsídios para as projeções da população**
Preço: **R\$40,00**

Sistema IBGE de Recuperação Automática - SIDRA

www.sidra.ibge.gov.br

Banco de Dados Agregados

Escolha uma seção

IBGE Home | Escreva-nos | Procurar Tabela | Lista Conjuntural | Ajuda

Busca:

Inicial

Opções

- Acervo
- Território
- Seções
- Demográfico e Contagem
- SNIPC
- PNAD
- Pesquisas
- Temas
- Agricultura
- Cadastro de Empresas
- Comércio
- Construção Civil
- Contas Nacionais
- Emprego
- Estoques
- Extracção Vegetal
- Horticultura
- Índices de Preços ao Consumidor
- Índice de Preços ao Produtor
- Indústria
- Orçamentos Familiares
- Pecuária
- População
- Previsão de Safra
- Registro Civil
- Serviços
- Silvicultura

Veja outros dados na seção **Pesquisas**, nas demais seções, nos temas e no **acervo**.

ABATE | LEITE | COURO | POG | LSPA | ESTOQUES | IPCA | INPC | IPCA15 | IPP | SINAPI | PIM-PF | PIMES | PME | PMC | PMS | SCNT

Índice Nacional de Preços ao Consumidor Amplo 15 - junho 2015

Dados carregados na sexta-feira, 19 de junho de 2015 - 09:00:00

Brasil

Brasil - junho 2015			
Índice geral e Grupos	Percentual no mês	Percentual acumulado no ano	Peso no mês
Índice geral	0,99	6,28	100,0000
Alimentação e bebidas	1,21	7,01	24,9047
Habituação	1,03	12,27	15,5241
Artigos de residência	0,69	2,31	4,3121
Vestuário	0,68	1,93	6,2678
Transportes	0,85	5,47	18,4137
Saúde e cuidados pessoais	0,87	4,91	11,1800
Despesas pessoais	1,79	5,69	10,6780
Educação	0,18	7,51	4,7301
Comunicação	0,08	-0,54	3,9895

Percentual no mês - Brasil - junho 2015

Brazíliában a statisztikai szervezetek megjelenése kissé hektikus, csak az 1980-as években jött létre a brazil statisztikai társaság, és az 1940 óta megjelenő portugál nyelvű statisztikai folyóirat mellett csak ekkor kezdtek angol nyelvű szaklapot megjelentetni.² A statisztikák előállításának és módszertanának kérdései, a nemzeti statisztikai rendszer irányítása egyaránt a hivatalos intézethez tartoznak. A több mint tízezer főt foglalkoztató szervezet működése idén nyáron valószínűleg előtérbe kerül és mindenki számára könnyebben megismerhetővé válik, hiszen Rio de Janeiro ad otthont 2015. július végén az ISI 60. kongresszusának – és ezzel 1955 után másodszor lehet az intézet a házigazdája a nemzetközi statisztikai élet legfontosabb rendezvényének.³

LENCSES ÁKOS

E számunk szerzői

BEDECS ÉVA,

a Központi Statisztikai Hivatal Könyvtár
kutatástámogató könyvtárosa

HOLKA LÁSZLÓ,

a Központi Statisztikai Hivatal
vezető főtanácsosa

HORVÁTH ALEXANDRA,

a Budapesti Corvinus Egyetem Központi Könyvtár
oktatás- és kutatástámogató könyvtárosa

HORVÁTH BALÁZS,

a Központi Statisztikai Hivatal Könyvtár
tájékoztató könyvtárosa

KÁLMÁN RITA,

a Központi Statisztikai Hivatal Könyvtár
tájékoztató könyvtárosa

KALMÁR CSILLA,

a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem
Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár
tájékoztató könyvtárosa

LENCSES ÁKOS,

a Központi Statisztikai Hivatal Könyvtár
főosztályvezetője

NÁDUDVARI ZOLTÁN,

a Központi Statisztikai Hivatal
ny. főtanácsosa

RÓZSA GÁBOR,

a Központi Statisztikai Hivatal
ny. főosztályvezető-helyettese

Nemzetközi Statisztikai Figyelő

ISSN 2416-0814

Megjelenik évente négyszer
I. évfolyam 2. szám

Főszerkesztő

Rózsa Dávid

Főszerkesztő-helyettes

Pásztor Angelika

Rovatszerkesztők

Holka László (Társadalom)
Nádudvari Zoltán (Gazdaság)
Rózsa Gábor (Demográfia)

Olvasószerkesztő

Sárpátki Ádám

Tördelőszerkesztő

Domonkos László

Kiadó

Központi Statisztikai Hivatal Könyvtár
Budapest II., Keleti Károly u. 5.

Felelős kiadó

Fülöp Ágnes

A szerkesztőség elérhetősége

Telefon: +36 (1) 345-6406

E-mail: david.rozsa@ksh.hu

² A brazil statisztika helyzetéről az 1980-as években ld.: Pedro A. Morettin – Clovis A. Peres – Subhash C. Narula – Raúl P. Mentz: Statistics in Latin America. *The American Statistician*, 1985. 4. sz. 274–278.

³ Az idei konferencián Ábry Csaba és Vereczkei Zoltán előadással, Bakos Norbert, Lengyel György és Németh Eszter poszterrel képviseli a magyar hivatalt. A részletes programot ld.: <http://www.isi2015.org/>.